

**ΤΕΙ ΗΠΕΙΡΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ
ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ: ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ ΚΑΙ ΦΟΡΟΑΠΟΦΥΓΗ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑ:

ΡΑΪΔΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΑ, Α.Μ.:11282

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΔΙΑΚΟΜΙΧΑΛΗΣ ΜΙΧΑΗΛ

ΠΡΕΒΕΖΑ, ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2014

Εγκρίθηκε από την τριμελή εξεταστική επιτροπή

Τόπος, Ημερομηνία

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

1. Ονοματεπώνυμο, Υπογραφή
2. Ονοματεπώνυμο, Υπογραφή
3. Ονοματεπώνυμο, Υπογραφή

Ο Προϊστάμενος του Τμήματος

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	1
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	3
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΠΙΝΑΚΩΝ	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: ΟΙ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΗΣ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΦΟΡΟΑΠΟΦΥΓΗΣ ΚΑΙ Η ΣΧΕΣΗ ΤΟΥΣ ΜΕ ΤΗΝ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	9
1.1 Η έννοια της φοροδιαφυγής	10
1.2 Αιτίες για φοροδιαφυγή και παράγοντες που την επηρεάζουν	15
1.3 Συνέπειες της φοροδιαφυγής στην αποτελεσματικότητα της οικονομίας και στη δημιουργία κοινωνικών ανισοτήτων	19
1.4 Φοροδιαφυγή και φοροαποφυγή	21
1.5 Φοροδιαφυγή και παραοικονομία	22
1.6 Φορολογική ηθική και φοροδιαφυγή	25
1.7 Φορολογικοί παράδεισοι ή φορολογικά καταφύγια ως παράδειγμα εκτεταμένης φοροαποφυγής / φοροδιαφυγής	28
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗΣ ΣΕ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΗ	33
2.1 Ευρωπαϊκά μέτρα αντιμετώπισης της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής	34
2.2 Φορολογικοί έλεγχοι στην Ελλάδα	37
2.2.1 Προληπτικοί έλεγχοι	38
2.2.2 Έλεγχοι απόδοσης ΦΠΑ και παρακρατούμενων φόρων	39
2.2.3 Έλεγχοι αποκάλυψης πλαστών και εικονικών φορολογικών στοιχείων	39
2.2.4 Έλεγχοι διακίνησης και λοιποί έλεγχοι	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: ΠΟΛΥΚΡΙΤΗΡΙΑΚΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΑΝΑΛΥΤΙΚΗΣ ΙΕΡΑΡΧΙΚΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ (ANALYTICAL HIERARCHICAL PROCESS) ΤΟΥ SAATY ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΦΟΡΟΑΠΟΦΥΓΗΣ	43

3.1 Αναλυτική ιεραρχική διαδικασία (ΑΗΡ)	43
3.2 Χρήσεις και εφαρμογές της ΑΗΡ	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο: ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΜΕ ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: Η ΑΠΟΨΗ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΩΝ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	47
4.1 Κριτήρια με βάση τα οποία καταφεύγουν οι επιχειρηματίες στην φοροδιαφυγή και την φοροαποφυγή	48
4.2 Υποκριτήρια με βάση τα οποία καταφεύγουν οι επιχειρηματίες στην φοροδιαφυγή και την φοροαποφυγή	49
4.3 Σχολιασμός των αποτελεσμάτων της έρευνας	53
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	57
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	59

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο της φοίτησής μου στο τμήμα Λογιστικής της σχολής Διοίκησης και Οικονομίας του ΤΕΙ Ηπείρου. Ο κύριος λόγος για τον οποίο ασχολήθηκα με το παρόν θέμα είναι η μεγάλη επίπτωση που έχουν στην οικονομία η φοροδιαφυγή και η φοροαποφυγή. Θα είχε επομένως ενδιαφέρον μια μελέτη που θα ασχολούνταν με την μελέτη της φοροδιαφυγής και τις προεκτάσεις της. Ειδικά την παρούσα περίοδο της κρίσης, η αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής έχει πολύ μεγάλη σημασία για την ανάκαμψη της οικονομίας και για την αντιμετώπιση του προβλήματος του δημοσίου χρέους. Η παρούσα εργασία φιλοδοξεί να βοηθήσει προς την κατεύθυνση αυτή .

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή κύριο Μιχαήλ Διακομιχάλη, αλλά και όλους τους υπόλοιπους διδάσκοντες, για τη συνεργασία που είχαμε και η οποία συνετέλεσε στην ολοκλήρωση τόσο της εργασίας αυτής όσο και της φοίτησής μου στο τμήμα Λογιστικής. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω τους συμφοιτητές μου για την αγαστή συνεργασία και την αλληλεγγύη που επέδειξαν από τη μεριά τους καθ'όλη τη διάρκεια της φοίτησής μου στο ΤΕΙ Ηπείρου.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΠΙΝΑΚΩΝ

Εικόνα 1.1: Οι χώρες με τη μεγαλύτερη φοροδιαφυγή στον κόσμο, εκτιμημένη σε δισεκατομύρια δολλάρια.	14
Εικόνα 2.1: Σ.Δ.Ο.Ε. (Σώμα Δίωξης Οικονομικού Εγκλήματος)	38
Εικόνα 3.1: Συνοπτική ιεραρχία τριών επιπέδων για πρόβλημα επιλογής στην ΑΗΡ.	43
Εικόνα 4.1: Διαγραμματική αναπαράσταση της σημαντικότητας των κύριων κριτηρίων φοροδιαφυγής-φοροαποφυγής κατά την άποψη των επιχειρηματιών του νομού Ιωαννίνων.	47
Εικόνα 4.2: Διαγραμματική αναπαράσταση της σημαντικότητας των πέντε σημαντικότερων υποκριτηρίων φοροδιαφυγής-φοροαποφυγής κατά την άποψη των επιχειρηματιών του νομού Ιωαννίνων.	50
Εικόνα 4.3: Διαγραμματική αναπαράσταση της σημαντικότητας των πέντε λιγότερο σημαντικών υποκριτηρίων φοροδιαφυγής-φοροαποφυγής κατά την άποψη των επιχειρηματιών του νομού Ιωαννίνων.	51
Πίνακας 4.1: Αιτίες φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής κατά την άποψη των επιχειρηματιών του νομού Ιωαννίνων – σημαντικότητα κύριων κριτηρίων.	46
Πίνακας 4.2: Σημαντικότητα υποκριτηρίων φοροδιαφυγής – φοροαποφυγής σε σχέση με τα κύρια κριτήρια και επί του συνόλου κατά την άποψη των επιχειρηματιών του νομού Ιωαννίνων	48
Πίνακας 4.3: Ποσοστιαίες τιμές επί του συνόλου των πέντε σημαντικότερων υποκριτηρίων φοροδιαφυγής-φοροαποφυγής κατά την άποψη των επιχειρηματιών του νομού Ιωαννίνων.	49
Πίνακας 4.4: Ποσοστιαίες τιμές επί του συνόλου των πέντε λιγότερο σημαντικών υποκριτηρίων φοροδιαφυγής-φοροαποφυγής κατά την άποψη των επιχειρηματιών του νομού Ιωαννίνων.	50

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην παρούσα εργασία ασχολούμαστε με τη φοροδιαφυγή και την φοροαποφυγή. Τα τελευταία χρόνια η φοροδιαφυγή και η φοροαποφυγή έχουν λάβει μεγάλες διαστάσεις, ιδιαίτερα στη χώρα μας. Ως συνέπεια αυτού του γεγονότος καταβάλλονται μεγάλες προσπάθειες, τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, για την κατάλληλη αντιμετώπιση του φαινομένου. Ιδιαίτερα η δυσκολία του δανεισμού των κρατών και ακόμα πιο πολύ της χώρας μας σε σχέση με παλιά και η ραγδαία επιδείνωση του προβλήματος του δημόσιου χρέους έχουν κάνει περισσότερο επείγουσα την ανάγκη καταπολέμησης της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής. Η εργασία χωρίζεται σε τέσσερα κεφάλαια.

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται γενική εισαγωγή στις έννοιες της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής. Συγκεκριμένα αναλύονται οι έννοιες, τα αίτια και οι συνέπειες της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής και παρουσιάζεται η σχέση τους με την παραοικονομία. Στη συνέχεια μελετάται η σημασία της φορολογικής ηθικής και παρουσιάζεται η έννοια των φορολογικών παραδείσων, οι οποίοι παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στην παγκόσμια ανάπτυξη του φαινομένου της φοροδιαφυγής.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα μέτρα αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής σε Ελλάδα και Ευρώπη. Στην αρχή περιγράφονται τα ευρωπαϊκά μέτρα αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής τα οποία έχουν ληφθεί τα τελευταία χρόνια. Στη συνέχεια μελετώνται οι φορολογικοί έλεγχοι που πραγματοποιούνται στην Ελλάδα από το ΣΔΟΕ για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η πολυκριτηριακή μεθοδολογία της Αναλυτικής Ιεραρχικής Προσέγγισης, που στο επόμενο κεφάλαιο θα χρησιμοποιηθεί για να αναλυθούν τα αποτελέσματα έρευνας με ερωτηματολόγιο, η οποία πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της πτυχιακής εργασίας για να διερευνηθούν τα αίτια της φοροδιαφυγής.

Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται η παρουσίαση και ο σχολιασμός των αποτελεσμάτων της έρευνας σχετικά με τα αίτια της φοροδιαφυγής. Στο πλαίσιο της έρευνας αυτής ρωτήθηκαν επιχειρηματίες του νομού Ιωαννίνων, για να επιλέξουν, ανάμεσα σε έναν αριθμό προεπιλεγμένων κριτηρίων και υποκριτηρίων φοροδιαφυγής, ποια θεωρούν κατά τη γνώμη τους πιο σημαντικά.

Στο τέλος παρουσιάζονται τα συμπεράσματα της εργασίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΟΙ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΗΣ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΦΟΡΟΑΠΟΦΥΓΗΣ ΚΑΙ Η ΣΧΕΣΗ ΤΟΥΣ ΜΕ ΤΗΝ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Οι δημόσιες δαπάνες καλύπτονται από τους φόρους, δηλαδή τις εισπράξεις του δημόσιου τομέα από τα εισοδήματα του ιδιωτικού τομέα της οικονομίας. Οι φόροι μπορούν από οικονομική άποψη να θεωρηθούν είτε ως αμοιβή του δημόσιου τομέα για τα δημόσια αγαθά που προσφέρει στην οικονομία, όπως π.χ. υπηρεσίες παιδείας, υγείας κ.λ.π. είτε ως αναγκαστική αποταμίευση της οικονομίας που χρησιμοποιείται για την κάλυψη των παραγωγικών δαπανών του δημοσίου.

Πολλοί πολίτες προσπαθούν να αποφύγουν κατά ένα μέρος τους φόρους έτσι εμφανίζεται το φαινόμενο της φοροδιαφυγής. Η φοροδιαφυγή αποτελεί μια γάγγραινα για τα δημόσια οικονομικά κάθε κράτους. Είναι ένα πρόβλημα που καμιά χώρα δεν έχει κατορθώσει να το εξαλείψει. Μέτρα παίρνονται κατά καιρούς για τον περιορισμό της. Όμως κάθε φορά ανακαλύπτονται και νέοι τρόποι φοροδιαφυγής, ανακαλύπτονται παράθυρα στη νομοθεσία, ενώ η παραδειγματική τιμωρία των ενόχων γίνεται μόνο στα λόγια.

Στη συνέχεια του τρέχοντος κεφαλαίου θα εξετάσουμε τις έννοιες της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής, τα αίτιά τους, τις συνέπειές τους αλλά και το πώς σχετίζονται η φοροδιαφυγή και η φοροαποφυγή με την παραοικονομία, που είναι επίσης ένας σημαντικός παράγοντας απώλειας εσόδων για τα δημόσια ταμεία. Θα αναφερθούμε ακόμα στη σχέση της φοροδιαφυγής με τη φορολογική ηθική και στους φορολογικούς παραδείσους ως παραδείγματα εκτεταμένης φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής.

1.1 Η έννοια της φοροδιαφυγής

Από οικονομικής άποψης - φοροδιαφυγή είναι η εκ μέρους των φορολογουμένων παράνομη στέρηση εσόδων του κράτους μέσω της απόκρυψης του πραγματικού εισοδήματος και κατά συνέπεια την αποφυγή πληρωμής του πραγματικού φόρου [1].

Σύμφωνα με τον Τάτσο [2] οι αναγκαστικές χρηματικές παροχές, που δίνουν οι πολίτες προς το κράτος για την αντιμετώπιση των δημόσιων δαπανών, χωρίς να λαμβάνουν άμεση αντιπαροχή από αυτό, ονομάζονται φόροι. Η μείωση στο εισόδημα των πολιτών όμως, προκαλεί αντιδράσεις ενεργητικές ή παθητικές από μέρους τους, που στοχεύουν στη μείωση της φορολογικής τους επιβάρυνσης. Η φορολογία και γενικότερα η φοροδιαφυγή επηρεάζει τις αποφάσεις σχετικά με την προσφορά και τη ζήτηση, για την εργασία, την κατανομή του διαθέσιμου εισοδήματος για κατανάλωση ή αποταμίευση, την κατανομή της κατανάλωσης μεταξύ των διαφόρων αγαθών και υπηρεσιών [3]. Οι αντιδράσεις που έχουν σχέση με το πώς επηρεάζεται η οικονομική συμπεριφορά των πολιτών από τη φορολογία δηλαδή το κίνητρο τους για εργασία, για αποταμίευση, για επένδυση, ανήκουν στις παθητικές αντιδράσεις, ενώ η φοροδιαφυγή και η φοροαποφυγή, ανήκουν στις ενεργητικές αντιδράσεις [4].

Η φοροδιαφυγή αποτελεί την μεγαλύτερη και ανεκτικότερη ίσως εκδήλωση της παράβασης των νόμων και απόδειξη της κακής λειτουργίας και ανεπάρκειας της δημόσιας διοίκησης. Αφορά «κάθε παράνομη πράξη ή παράλειψη των φορολογουμένων με σκοπό τη μείωση της νόμιμης φορολογικής υποχρέωσης και την αποφυγή της καταβολής του φόρου» [2]. Είναι δηλαδή «η παράνομη ενέργεια της ηθελημένης απόκρυψης φορολογητέου εισοδήματος και άλλων φορολογικών αντικειμένων κατά τη δήλωση και τον υπολογισμό του οφειλόμενου φόρου, καθώς και η μη απόδοση του οφειλόμενου φόρου στις αρμόδιες κρατικές αρχές (π.χ. του φόρου προστιθέμενης αξίας και λοιπών παρακρατούμενων φόρων, τελών ή εισφορών)» [5]. Περιορισμοί που προκύπτουν από την πολυπλοκότητα της οικονομίας, του φορολογικού νομοθετικού πλαισίου και του φορολογικού μηχανισμού δημιουργούν δυσκολίες στο να διατυπωθεί η έννοια της φοροδιαφυγής. Υπάρχει αφενός πλήθος φόρων με πλήθος ιδιαιτεροτήτων και αφετέρου διαφορετικές δυνατότητες για φοροδιαφυγή. Επίσης υπάρχει ποικιλία στις μορφές φοροδιαφυγής ανάλογα με τις διαφορετικές ευκαιρίες και τις συνθήκες που παρουσιάζονται σε κάθε επαγγελματική

ομάδα και σε κάθε φορολογούμενο.

Ως φοροδιαφυγή όπως αναφέρουν οι Τάτσος Ν., Μανεσιώτης Β., Βαβούρας Ι.-Μανωλάς Γ., [2, 6-7] μπορεί να οριστεί:

α) Ένα μέρος του εισοδήματος, το οποίο θα έπρεπε, σύμφωνα με την νομοθεσία, να δηλώνεται εθελοντικά στις φορολογικές αρχές και για κάποιο λόγο δεν δηλώνεται και δεν φορολογείται.

β) Τμήμα των έμμεσων φόρων και λοιπών άμεσων φόρων, που με βάση την ισχύουσα φορολογική νομοθεσία θα έπρεπε κανονικά να εισπράττεται και να αποδίδεται εθελοντικά στο κράτος και για κάποιο λόγο αυτό δεν γίνεται.

γ) Τόκοι (ή η τιμαριθμική προσαρμογή) που αντιστοιχούν στο τμήμα των φόρων που καταβάλλονται με καθυστέρηση (μεγαλύτερη από το οικείο δημοσιονομικό έτος) και συχνά μετά από κάποια «ρύθμιση» και

δ) Οι φόροι που δεν εισπράχθηκαν από το κράτος, εξαιτίας ύπαρξης φορολογικών απαλλαγών και κινήτρων, χωρίς να επιτευχθεί το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα [8].

Από τους παραπάνω ορισμούς προκύπτει ότι η καταβολή των φόρων πρέπει να γίνεται εθελοντικά και έγκαιρα, άρα έχουμε φοροδιαφυγή και στις περιπτώσεις που προκύψει φόρος μετά από διαδικασία φορολογικού έλεγχου ή συμβιβασμού, αν έχει ο φόρος βεβαιωθεί χωρίς όμως να εισπραχθεί καθώς και η μη καταβολή εισφορών στους ασφαλιστικούς οργανισμούς (εισφοροδιαφυγή).

Φοροδιαφυγή παρατηρούμε ότι εμφανίζεται σε άμεσους και σε έμμεσους φόρους, δηλαδή στο φόρο εισοδήματος, στον Φ.Π.Α., στους δασμούς, στα τέλη και στους Ειδικούς Φόρους Κατανάλωσης που έχουμε στα ενεργειακά προϊόντα (καύσιμα), καθώς και στα αλκοολούχα ποτά και στα προϊόντα καπνού. Στο φόρο εισοδήματος που είναι άμεσος φόρος εμφανίζεται:

- Στις μισθωτές υπηρεσίες όταν στην κύρια εργασία δεν δηλώνονται οι πρόσθετες αμοιβές με τη μορφή bonus ή σε είδος καθώς και όταν υπάρχει δεύτερη παράλληλη αδήλωτη εργασία όπως είναι τα ιδιαίτερα μαθήματα από διορισμένους καθηγητές.
- Στους ελεύθερους επαγγελματίες όταν δεν εκδίδουν παραστατικά ή εκδίδουν παραστατικά αναγράφοντας μικρότερο ποσό αμοιβής από το πραγματικό, ή έχουμε έκδοση παραστατικών από τρίτα πρόσωπα.
- Στις γεωργικές επιχειρήσεις όταν έχουμε πώληση αγροτικών αγαθών χωρίς να εκδίδονται παραστατικά ή όταν έχουμε διόγκωση των δαπανών

χρησιμοποιώντας εικονικά τιμολόγια και με αυτό τον τρόπο έχουν επιστροφή του ΦΠΑ.

- Στα εισοδήματα από ενοίκια όταν δεν κατατίθεται το μισθωτήριο συμβόλαιο με σκοπό την απόκρυψη του επιπλέον εισοδήματος ή της δήλωσης ενοικίου αλλά με μικρότερο ποσό από το εισπραττόμενο, ή σε περίπτωση μη δήλωσης των δευτερευουσών κατοικιών ή άλλων ακινήτων που γίνετε ιδιόχρηση και δηλώνονται ως κενά για την αποφυγή της τεκμαρτής φορολόγησης.

Στα εισοδήματα από εμπορικές επιχειρήσεις διακρίνουμε τις εξής περιπτώσεις:

- Αποφυγή της καταβολής άμεσων φόρων ή αποφυγή καταβολής ή συμψηφισμού των έμμεσων φόρων (Φ.Π.Α.) με την μη έκδοση ή ανακριβή έκδοση παραστατικών πώλησης, ή τη λήψη ανακριβών παραστατικών για αγορές, δαπάνες και υπηρεσίες, ή την έκδοση και λήψη πλαστών και εικονικών παραστατικών. Παρατηρείται ακόμα μείωση των φορολογητέων κερδών μέσω της υποτίμησης της αξίας των απογραφέντων ειδών και την εμφάνιση αυξημένων ή πλαστών δαπανών.
- Παραεμπόριο δηλαδή διάθεση παράνομων ειδών είτε προερχόμενα από τρίτες χώρες που εισάγονται ή διακινούνται εντός Ε.Ε. είτε προερχόμενα από επιχειρήσεις που όμως δεν έχουν εκδώσει νόμιμα παραστατικά.
- Εξωχώριες επιχειρήσεις (offshore) που ιδρύονται με σκοπό την απόκρυψη εσόδων και κερδών από παράνομες δραστηριότητες (π.χ. ξέπλυμα μαύρου χρήματος, λαθρεμπόριο όπλων, ναρκωτικών κλπ.) αλλά και για να έχουν μικρότερη φορολογική επιβάρυνση και απαλλαγή από την φορολογία στη χώρα όπου έχουν την μόνιμη κατοικία τους [9].

Η αποφυγή πληρωμής του φόρου με παράνομα μέσα μπορεί να γίνεται απ' όλους. Είναι όμως γενικά παραδεκτό ότι η φοροδιαφυγή γίνεται σε μεγάλο βαθμό από τους εργοδότες, οι οποίοι έχουν μεγαλύτερη ευχέρεια παραποίησης στοιχείων και σε μικρότερο βαθμό από μερικές κατηγορίες αυτοεργοδοτούμενων [1].

Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε τη μεγάλη αύξηση των εσόδων του κράτους από τη φορολογία των εταιριών που εισήχθησαν ή θα εισαχθούν στο Χρηματιστήριο και είναι υποχρεωμένες να παρουσιάσουν τα πραγματικά τους στοιχεία και μια καλή εικόνα της εταιρίας τους. Ο καθένας μπορεί να φανταστεί όμως, πόση φοροδιαφυγή υπήρχε σ' αυτές τις εταιρίες πριν την έξαρση του χρηματιστηριακού παροξυσμού, όταν παρουσίαζαν όπως ήθελαν τους οικονομικούς τους λογαριασμούς.

Από κοινωνικής άποψης, το πρόβλημα της φοροδιαφυγής θα πρέπει να αντικρουστεί και σαν θέμα κοινωνικής δικαιοσύνης. Πρέπει να γίνει κατανοητό ότι η φοροδιαφυγή δεν αποτελεί επίδειξη ευφυΐας, αλλά υπεξαίρεση δημόσιου χρήματος και επομένως είναι βαρύ αδίκημα κατά του κοινωνικού συνόλου. Γιατί σε τελευταία ανάλυση είναι το κοινωνικό σύνολο που θα κληθεί να πληρώσει το τίμημα της φοροδιαφυγής.

Η φοροδιαφυγή δεν πρέπει να συγχύζεται με τη φοροαποφυγή, η οποία προκαλείται με την εκμετάλλευση διαφόρων αδυναμιών του νόμου. Όμως και αυτή η μορφή αποστερεί το κράτος από έσοδα εκατ. ευρώ.

Η καταπολέμηση της φοροδιαφυγής μέσα στα σημερινά και προβλεπόμενα δημοσιονομικά δεδομένα προσλαμβάνει ιδιαίτερη σημασία. Το ύψος του δημοσιονομικού ελλείμματος καθιστά επιτακτική την ανάγκη για καταπολέμηση της φοροδιαφυγής.

Τα δημόσια έσοδα και η οικονομία γενικότερα χρειάζονται και το τελευταίο λεπτό που φοροδιαφεύγει. Οι καιροί προδιαγράφονται χαλεποί και το μέλλον της οικονομίας μας δυσοίωνο, αν τώρα - σήμερα, δε ληφθούν έγκαιρα και αποτελεσματικά μέτρα προς κάθε κατεύθυνση για ενίσχυση του υπόβαθρου της οικονομίας.

Οι όροι φοροδιαφυγή και φοροαποφυγή μπορεί να αναλυθούν ως ακολούθως:

- 1) Η σκόπιμη απόκρυψη εισοδημάτων από υφιστάμενους φορολογούμενους.
- 2) Απώλεια φόρου από φορολογούμενους που δε συμπεριλαμβάνονται στους φορολογικούς καταλόγους.
- 3) Απώλεια φόρου που προκύπτει από τις καθυστερημένες υποθέσεις, που είναι συνήθως οι σοβαρές υποθέσεις.
- 4) Απώλεια φόρου που προκύπτει από την εκμετάλλευση ατελειών του νόμου και των διοικητικών και διαδικαστικών μεθόδων.
- 5) Φυγάδευση κεφαλαίων στο εξωτερικό.
- 6) Απώλεια φόρου από τις πολλές δραστηριότητες της παραοικονομίας.

Σύμφωνα με τους ειδικούς, διακρίνονται 3 κατηγορίες εισοδημάτων παραοικονομίας :

α) Ένα μείγμα δραστηριοτήτων εκτός μηχανισμού της αγοράς, όπως η παραγωγή των νοικοκυριών.

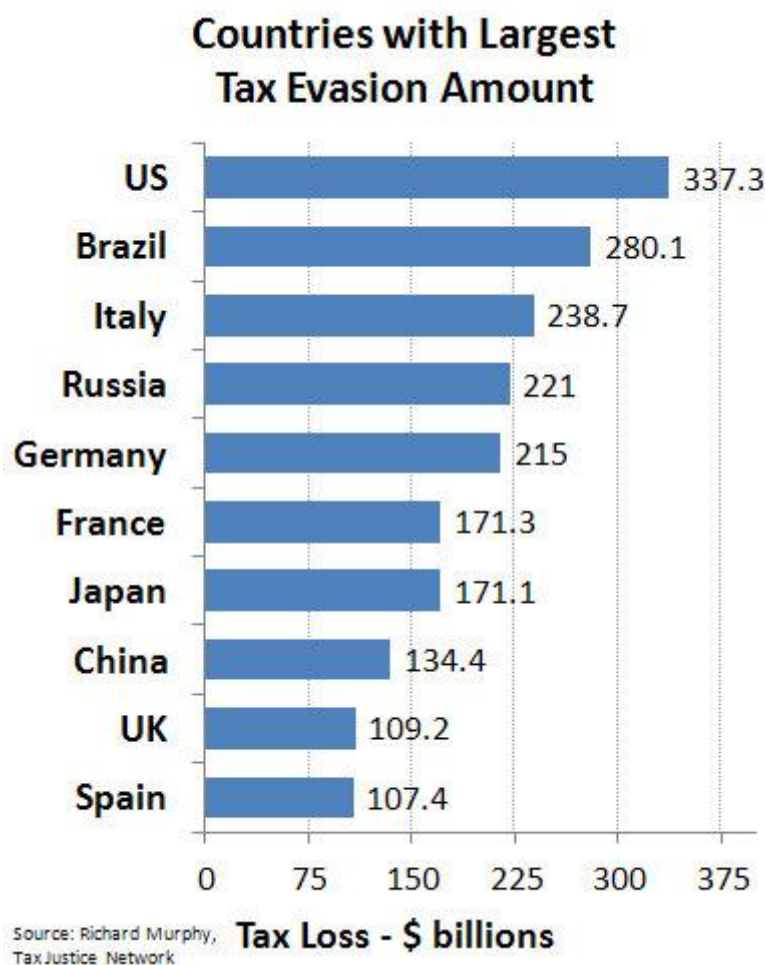
β) Από παράνομες δραστηριότητες εντός των πλαισίων της αγοράς. Τέτοιες παράνομες ενέργειες είναι π.χ. η δήλωση στη δημόσια οικονομική υπηρεσία

(Εφορία) μικρότερου εισοδήματος από το πραγματοποιηθέν κατά τον υπολογισμό του φόρου εισοδήματος, η εμφάνιση από τις επιχειρήσεις ακαθάριστων εσόδων (τζίρος) μικρότερων από τα πραγματοποιηθέντα κατά τον υπολογισμό του φόρου κατανάλωσης, η λαθραία εισαγωγή ειδών από το εξωτερικό για να μη πληρωθούν δασμοί κλπ.

γ) Νόμιμες δραστηριότητες της αγοράς οι οποίες δεν καταγράφονται για διάφορους λόγους [1].

Στην παρακάτω εικόνα φαίνονται οι χώρες με τη μεγαλύτερη φοροδιαφυγή στον κόσμο, εκτιμημένη σε δισεκατομύρια δολάρια:

Εικόνα 1.1: Οι χώρες με τη μεγαλύτερη φοροδιαφυγή στον κόσμο, εκτιμημένη σε δισεκατομύρια δολάρια.

1.2 Αιτίες για φοροδιαφυγή και παράγοντες που την επηρεάζουν

Η φοροδιαφυγή είναι μορφή κοινωνικής αδικίας που δημιουργεί φαύλο κύκλο όπου το επίπεδο υπηρεσιών που μπορεί να προσφέρει το κράτος περιορίζεται από τα χαμηλά δημόσια έσοδα. Επιπλέον δεν υπάρχει δυνατότητα μείωσης των φορολογικών συντελεστών. Αυτό δημιουργεί ακόμα περισσότερο αρνητική στάση για καταβολή των φόρων που αναλογεί στον κάθε πολίτη. Επιπλέον αυτή η αδικία στη κατανομή των βαρών εξαιτίας της φοροδιαφυγής απογοητεύει και τους ειλικρινείς φορολογούμενους αφού προσφέρει εύκολη δικαιολογία για απόκρυψη εισοδήματος [9].

Η αποφυγή καταβολής φόρων εκ μέρους των οικονομικών μονάδων οφείλονται σε διάφορες αιτίες. Μερικές από αυτές είναι κατά τον Μανεσιώτη Β. [7]:

α) Για να αυξηθεί το διαθέσιμο εισόδημα του φορολογουμένου. Σ' αυτή τη περίπτωση η φοροδιαφυγή εξαρτάται από το μέγεθος του δημοσιονομικού βάρους (φορολογικοί συντελεστές) και από το επίπεδο της φορολογικής ηθικής.

β) Η έκταση της φοροδιαφυγής αποτελεί αίτιο για επιπλέον φοροδιαφυγή από φορολογούμενους που δεν είχαν πρόθεση να φοροδιαφύγουν αλλά αναγκάζονται λόγω των συναλλαγών τους με άλλους που φοροδιαφεύγουν.

γ) Η πολυπλοκότητα και ασάφεια του φορολογικού συστήματος, η άποψη για το ρόλο του κράτους, η άγνοια κλπ. οδηγεί σε απροθυμία από μέρους των πολιτών για υποβολή φορολογικής δήλωσης [4].

Η φοροδιαφυγή υπάρχει παντού σε όλο τον Κόσμο και σε όλες τις χώρες, η έκταση της όμως εξαρτάται από διάφορους παράγοντες. Οι παράγοντες αυτοί ενδεικτικά είναι:

1) Το μέσο μορφωτικό και πολιτιστικό επίπεδο των πολιτών της χώρας και ιδιαίτερα των φορολογούμενων. Όταν το μορφωτικό και πολιτιστικό επίπεδο του πληθυσμού είναι χαμηλό, οι φορολογούμενοι δε έχουν συνείδηση του γεγονότος ότι τα έσοδα από τους φόρους διατίθενται για τη χρηματοδότηση του κόστους παραγωγής των δημόσιων αγαθών (παιδεία, υγεία, ασφάλεια κ.λ.π.), τα οποία ικανοποιούν συλλογικές ανάγκες.

2) Το μορφωτικό επίπεδο των φοροτεχνικών οργάνων. Όταν τα στελέχη των φοροτεχνικών υπηρεσιών (εφορία, Σ.+.Ο.Ε., κ.λ.π.) είναι μορφωμένα και ικανά, μπορούν να διαμορφώσουν ένα φορολογικό σύστημα, που να περιορίζει τον κίνδυνο φοροδιαφυγής, και να οργανώσουν ορθολογικά τις υπηρεσίες αυτές, χρησιμοποιώντας

τον κατάλληλο μηχανολογικό εξοπλισμό και ειδικευμένο προσωπικό (καταλαβαίνετε τώρα γιατί στην Ελλάδα έχουμε εκτεταμένη φοροδιαφυγή).

3) Το επίπεδο της φορολογικής επιβάρυνσης του ατόμου σε σχέση με το εισόδημα του. Όσο ψηλότερο είναι το επίπεδο της μέσης φορολογικής επιβάρυνσης του φορολογούμενου (π.χ. επιχείρησης), τόσο μεγαλύτερη είναι η τάση του για φοροδιαφυγή, γιατί ο περιορισμός της ικανοποίησης των ατομικών του αναγκών (διατροφή, ένδυση, διασκέδαση, κ.λ.π.) είναι περισσότερο αισθητός και το όφελος από το ποσό του φόρου, που ενδέχεται να εξοικονομήσει, αντισταθμίζει τον κίνδυνο που συνεπάγεται η τυχόν αποκάλυψη της φοροδιαφυγής.

4) Ο τρόπος κατανομής των φορολογικών βαρών. Όσο περισσότερο η κατανομή των φορολογικών βαρών ανταποκρίνεται στην κρατούσα αντίληψη περί κοινωνικής δικαιοσύνης, τόσο μικρότερη είναι η τάση για φοροδιαφυγή και αντίστροφα. Πράγματι όταν παραβιάζεται η αρχή της δίκαιης κατανομής των φορολογικών βαρών, με τη χορήγηση αδικαιολόγητων φορολογικών απαλλαγών και εξαιρέσεων σε ορισμένες κατηγορίες ιδιωτικών φορέων, τότε:

α) Καλλιεργείται το αίσθημα της αδικίας μεταξύ των φορολογούμενων και ενισχύεται η επιθυμία τους να εξομοιωθούν φορολογικά και με οποιοδήποτε τρόπο με τους απαλλασσόμενους από το φόρο.

β) Αυξάνει το επίπεδο της συνολικής φορολογικής επιβάρυνσης των φορολογούμενων, εφόσον, με δεδομένα τα φορολογικά έσοδα, τα ποσά που θα κατέβαλαν όσοι απαλλάσσονται από τη φορολογία θα πρέπει να καταβληθούν από τους υπόλοιπους ιδιωτικούς φορείς.

γ) Δημιουργούνται άνισοι όροι ανταγωνισμού μεταξύ ευνοούμενων και μη επιχειρήσεων, εφόσον οι φόροι γενικά επηρεάζουν τα σχέδια παραγωγής και επενδύσεων όλων των ιδιωτικών παραγωγικών μονάδων.

5) Η διάρθρωση του φορολογικού συστήματος. Το είδος και η ταμειευτική σπουδαιότητα των φόρων, που απαρτίζουν το φορολογικό σύστημα μιας χώρας, προσδιορίζουν επίσης την έκταση της φοροδιαφυγής. Έτσι, αν το φορολογικό σύστημα κυριαρχείται από άμεσους φόρους (πχ φόρος εισοδήματος), τότε η τάση για φοροδιαφυγή είναι, μεγαλύτερη γιατί οι ιδιωτικοί φορείς έχουν περισσότερες ευκαιρίες για να αποκρύψουν τη φορολογητέα ύλη: τα μεν νοικοκυριά (ελεύθεροι επαγγελματίες κλπ.) δηλώνοντας εισόδημα μικρότερο από το πραγματοποιηθέν, οι δε επιχειρήσεις μεταφέροντας ένα μέρος από τα κέρδη τους σε λογαριασμούς αποσβέσεων, εξόδων παραστάσεως, έρευνας κ.ο.κ.

Αντίθετα, αν το φορολογικό σύστημα κυριαρχείται από έμμεσους φόρους, η τάση να φοροδιαφυγή είναι μικρότερη, διότι ο έλεγχος των φορολογικών οργάνων είναι αποτελεσματικότερος γιατί οι φορολογούμενες μονάδες είναι λιγότερες (μόνο οι ιδιωτικές επιχειρήσεις) και επιπλέον είναι υποχρεωμένες να τηρούν λογιστικά βιβλία, από τα οποία προκύπτει η φορολογητέα ύλη (π.χ. Φ.Π.Α.).

6) Ο τρόπος διαχείρισης του δημόσιου χρήματος. Όσο συνετότερη είναι η διαχείριση των φορολογικών εσόδων από το κράτος, τόσο ασθενέστερη είναι η τάση των φορολογούμενων για φοροδιαφυγή, γιατί τόσο μεγαλύτερη είναι η εμπιστοσύνη των ιδιωτικών φορέων στη θέληση και την ικανότητα του κράτους να ικανοποιεί συλλογικές ανάγκες.

Αντίθετα, η σπατάλη του δημόσιου χρήματος διαβρώνει τη φορολογική συνείδηση των ιδιωτικών φορέων, δεδομένου ότι η φορολογική τους θυσία δεν εκτιμάται ανάλογα από το κράτος.

7) Ο βαθμός οργάνωσης της αγοράς και των επιχειρήσεων. Όταν η οικονομία είναι οργανωμένη κατά τέτοιο τρόπο, ώστε ένα σημαντικό μέρος των συναλλαγών να γίνεται σε είδος (π.χ. δίνεις λάδι παίρνεις σιτάρι), η δυνατότητα φοροδιαφυγής είναι μεγαλύτερη από ότι σε μία οικονομία όπου όλες οι συναλλαγές γίνονται με χρήματα. Επίσης όταν έχουμε πολλές μικρές επιχειρήσεις που κυρίως δεν είναι οργανωμένες λογιστικά όσο μία μεγάλη επιχείρηση, τότε η τάση για φοροδιαφυγή είναι μεγαλύτερη [1].

Όσοι φοροδιαφεύγουν, δρουν με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους. Παρακολουθούν τόσο την εξέλιξη της οικονομίας, όσο και τις νομοθετικές διατάξεις που ισχύουν κάθε φορά. Βέβαια στην φοροδιαφυγή μεγάλη ευθύνη έχει και το κράτος με την πολυνομία που το διακρίνει καθώς και με την αναποτελεσματική διάρθρωση των ελεγκτικών μηχανισμών. Ως βασική δικαιολογία για την απόκρυψη εισοδήματος, εμφανίζεται η κοινωνική «αδικία» απέναντι σε μεγάλους φοροφυγάδες ή δικαιούχους φοροαπαλλαγών [9].

Κατά τους Βαβούρα Ι.- Μανωλά Γ. [6] η ύπαρξη της φοροδιαφυγής εξαρτάται από το πόσο ικανοποιημένοι είναι οι πολίτες από το κράτος, από το τι ανάγκες έχουν οι πολίτες και από το πόσο τίμια είναι η κυβέρνηση. Παράγοντες που επηρεάζουν την φοροδιαφυγή είναι κατά τους Βαβούρα Ι.- Μανωλά Γ., και Τάτσο Ν. [2,6]:

α) Η δομή του φορολογικού συστήματος και το μέγεθος του φορολογικού βάρους (δηλαδή το είδος των επιβαλλόμενων φόρων, ο τρόπος οργάνωσης των φορολογικών υπηρεσιών και η δικαιοσύνη στην κατανομή των φορολογικών βαρών). Θα έπρεπε η

κατανομή των φορολογικών βαρών να είναι ανάλογη της αντίληψης περί κοινωνικής δικαιοσύνης. Είναι σημαντικό να υπάρχει ακόμα, συνοχή στο φορολογικό σύστημα για το λόγο ότι σε όλους τους φόρους δεν υπάρχει η ίδια δυνατότητα για φοροδιαφυγή. Επίσης ο τρόπος με τον οποίο επιβάλλεται κάθε φόρος είναι πολύ σημαντικό να μελετηθεί. Το φορολογικό σύστημα πρέπει να λειτουργεί έτσι ώστε ο κάθε ένας φόρος να κάνει εύκολη την είσπραξη των εσόδων και από τους άλλους φόρους. Τέλος ο τρόπος με τον οποίο είναι διαρθρωμένο το εθνικό εισόδημα παίζει μεγάλο ρόλο στη φοροδιαφυγή εφόσον υπάρχουν εισοδήματα που η φοροδιαφυγή είναι δύσκολη (εισοδήματα από μισθούς και συντάξεις) και άλλα που είναι δύσκολο να εμποδιστεί η φοροδιαφυγή (αγροτικά εισοδήματα).

β) Η οργάνωση της οικονομίας και της αγοράς. Σε μια χώρα με οργανωμένη οικονομία είναι δύσκολη η φοροδιαφυγή εφόσον οι συναλλαγές μεταξύ των φορολογουμένων καταγράφονται από τα φορολογικά όργανα με ευκολία εφόσον έχουν παραστατικά στη διάθεση τους. Επίσης το μέγεθος των επιχειρήσεων επηρεάζει τον έλεγχο από μέρους του κράτους για την αποτροπή της φοροδιαφυγής. Οι μικρές επιχειρήσεις που δεν έχουν λογιστική οργάνωση, κάνουν δύσκολο τον έλεγχο από το κράτος.

γ) Η εμπιστοσύνη που δείχνουν οι πολίτες για την κυβέρνηση δηλαδή αν την θεωρούν «τίμια» και συνετή στις δημόσιες δαπάνες και το αν η διαχείριση των φόρων γίνεται προς όφελος της κοινωνίας επηρεάζει την φοροδιαφυγή. Όταν είναι συνετή και ορθολογική η διαχείριση των δημόσιων δαπανών και δεν γίνονται άσκοπες σπατάλες των εσόδων από τους φόρους, τότε οι φορολογούμενοι αισθάνονται ότι η θυσία τους αντισταθμίζεται από μεγάλο κοινωνικό όφελος, άρα μπορεί να ελαχιστοποιηθεί η τάση για φοροδιαφυγή. Η ψυχολογική αυτή στάση των πολιτών δηλαδή η φορολογική ηθική, συνδέεται ακόμα και με θεσμικά θέματα.

δ) Το μορφωτικό και πολιτιστικό επίπεδο των πολιτών επηρεάζει ακόμα την τάση για φοροδιαφυγή. Διακρίνουμε διαφορές στη φοροδιαφυγή μεταξύ ομάδων και χωρών και οφείλεται στη διασύνδεση επίσημων (νόμους, κανόνες) και μη επίσημων (πρότυπα, πολιτισμός) θεσμών. Μάλιστα όταν το μορφωτικό και το πολιτιστικό επίπεδο του πληθυσμού είναι χαμηλό, τότε η τάση για φοροδιαφυγή είναι πολύ μεγάλη και υπερσχύουν οι ατομικές ανάγκες έναντι των συλλογικών.

ε) Το επίπεδο της φορολογικής επιβάρυνσης όσο μεγαλύτερο είναι, τόσο μεγαλύτερη είναι και η φοροδιαφυγή για το λόγο ότι η φορολογία μειώνει το διαθέσιμο εισόδημα άρα ικανοποιούνται λιγότερες ατομικές ανάγκες, αλλά είναι και

ανάλογο και το όφελος από την απόκρυψη του εισοδήματος. Οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές στα υψηλά επίσης εισοδήματα, επηρεάζουν επίσης την τάση για φοροδιαφυγή. Ακόμα η φοροδιαφυγή είναι σαν μια βαλβίδα ασφαλείας που λειτουργεί αυτόματα όταν έχουμε μεγάλη αύξηση της φορολογικής επιβάρυνσης.

στ) Οι φοροτεχνικές υπηρεσίες αν δεν είναι σωστά οργανωμένες και εξοπλισμένες με σύγχρονα μέσα, τότε το έργο πάταξης της φοροδιαφυγής, είναι δύσκολο να επιτευχθεί. Επίσης είναι σημαντικό οι φορολογικοί ελεγκτές να έχουν εξειδίκευση καθώς και υψηλό επίπεδο ηθικής [4].

1.3 Συνέπειες της φοροδιαφυγής στην αποτελεσματικότητα της οικονομίας και στη δημιουργία κοινωνικών ανισοτήτων

Η φοροδιαφυγή αποτελεί μια από τις πλέον άσχημες μορφές αντικοινωνικής συμπεριφοράς και ως σύνθετο και διαρθρωτικό φαινόμενο, συμβάλλει στη μείωση της αποτελεσματικότητας της οικονομίας και τη διεύρυνση των κοινωνικών ανισοτήτων εφόσον στρεβλώνει την κατανομή και την αναδιανομή των οικονομικών πόρων βραχυχρόνια και μακροχρόνια [5]. Συγκεκριμένα:

α) Άτομα που έχουν την ίδια φοροδοτική ικανότητα έχουν διαφορετική φορολογική επιβάρυνση και αυτό γιατί όλοι οι φορολογούμενοι δεν έχουν τη διάθεση να γίνουν παραβάτες του νόμου αλλά δεν έχουν και τις ίδιες δυνατότητες για φοροδιαφυγή. Το κράτος από την άλλη εφόσον δεν έχει έσοδα από φόρους, για να αναπληρώσει αυτή την απώλεια κρατά τους φορολογικούς συντελεστές σε υψηλά επίπεδα. Έτσι επιβαρύνονται ακόμα περισσότερο οι συνεπείς φορολογούμενοι.

β) Επιπλέον, εφόσον το κράτος έχει μειωμένα έσοδα, περιορισμένη δυνατότητα δημόσιων επενδύσεων και δυσκολίες στην εφαρμογή του κοινωνικού κράτους λόγω της φοροδιαφυγής, αναγκάζεται να περιορίζει τις δαπάνες του σε δημόσια έργα, να προσφέρει χαμηλότερη ποιότητα και ποσότητα παρεχόμενων δημόσιων αγαθών ή αναγκάζεται να χρησιμοποιήσει μη ενδεδειγμένα μέσα (σύναψη νέων δανείων, έκδοση νέου χρήματος) για να μπορέσει να καλύψει τις ανάγκες του. Συνέπεια αυτού του χρόνιου ελλείμματος στον προϋπολογισμό και της τροφодότησης του με νέα δάνεια είναι η διόγκωση του δημόσιου χρέους και η έλλειψη σταθερότητας του εθνικού

εισοδήματος.

γ) Προκαλεί η φοροδιαφυγή αναποτελεσματικότητα στα φορολογικά μέτρα που λαμβάνονται από το κράτος, αναποτελεσματικότητα στα φορολογικά κίνητρα που δίνονται από αυτό, αλλά και αναποτελεσματικότητα στην πολιτική για δικαιότερη κατανομή του εισοδήματος,

δ) Προκαλεί η φοροδιαφυγή διαταραχή στους όρους ανταγωνισμού των επιχειρήσεων εφόσον η φορολογία είναι μεγάλο κόστος για τις επιχειρήσεις και όσες φοροδιαφεύγουν έχουν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα σε σχέση με τις νόμιμες

ε) Αναγκάζει το κράτος να καταφεύγει για την συγκέντρωση κρατικών εσόδων σε μεγάλους έμμεσους φόρους προκαλώντας πρόσθετη επιβάρυνση για τα μεσαία και χαμηλά εισοδήματα και έτσι περιορίζει την αναδιανεμητική λειτουργία της προοδευτικής φορολογίας.

στ) Η φορολογική συνείδηση επηρεάζεται αρνητικά για τους συνεπείς φορολογούμενους, άρα η φοροδιαφυγή μεγαλώνει ακόμα περισσότερο [2]. Το κόστος από τη φοροδιαφυγή σε ατομικό επίπεδο μεταπηδάει άμεσα και έμμεσα στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο και αυτό δυσμενεί τις κοινωνικές ομάδες που καταβάλλουν συστηματικά και με συνέπεια τους φόρους που τους αναλογούν.

ζ) Επηρεάζει επίσης τη δομή της οικονομίας, την απόφαση γύρω από την προσφορά και τη ζήτηση εργασίας κατά κλάδο ή επάγγελμα, τη κατανομή του εισοδήματος μεταξύ κατανάλωσης και αποταμίευσης, τις τιμές, το ύψος και το ρυθμό αύξησης των εισαγωγών, τη ροή εισοδήματος στην αλλοδαπή [5].

Όπως για την παραοικονομία, έτσι και για την φοροδιαφυγή υπάρχουν και απόψεις που θεωρούν ότι έχει θετικές συνέπειες για την οικονομία και την οικονομική συμπεριφορά των ατόμων. Συγκεκριμένα:

1)Μεγαλώνει η δυνατότητα αποταμίευσης πολιτών και επιχειρήσεων άρα επιταχύνονται οι ρυθμοί οικονομικής ανάπτυξης,

2)Δεν επιτρέπει υπέρμετρα φορολογικά βάρη και αποτρέπονται μ' αυτό τον τρόπο οι δυσμενείς συνέπειες που έπονται.

Η φοροδιαφυγή και η φοροαποφυγή είναι προς όφελος του προϋπολογισμού εφόσον διατηρούνται τα κίνητρα για την πραγματοποίηση δραστηριοτήτων οι οποίες δεν θα γινόταν διαφορετικά άρα το κράτος έχει από αυτές τις δραστηριότητες φορολογικά έσοδα που δεν θα υπήρχαν διαφορετικά. Επίσης οι δημόσιες δαπάνες είναι ανάλογες με τα φορολογικά έσοδα άρα δεν υφίσταται μεταφορά φορολογικού βάρους σε άλλους φορολογούμενους. Τέλος οι δημόσιες δαπάνες έχουν λιγότερο όφελος απ'

ότι οι ιδιωτικές δαπάνες άρα αυξάνει και το κοινωνικό όφελος [4].

1.4 Φοροδιαφυγή και φοροαποφυγή

Κατά τον Τάτσο Ν. [2] η φοροδιαφυγή (tax evasion) και η φοροαποφυγή (tax avoidance) ή νόμιμη φοροδιαφυγή, ταυτίζονται ως προς τις οικονομικές τους συνέπειες εφόσον σκοπός και των δύο είναι η πλήρης ή μερική αποφυγή των φόρων. Είναι κάθε συναλλαγή ή ενέργεια που γίνεται αποκλειστικά ή έχει κύριο σκοπό την αποφυγή του φόρου. Από πολιτικής και ηθικής απόψεως όμως διαφέρουν αφού στην φοροαποφυγή οι φορολογούμενοι αποφεύγουν την καταβολή φόρου χρησιμοποιώντας μέσα και διαδικασίες που δεν καταστρατηγούν ούτε το πνεύμα ούτε και το γράμμα του νόμου και γι' αυτό δεν προβλέπονται νομικές συνέπειες. Είναι η μη καταβολή ή μερική καταβολή φόρων, μέσω της εκμετάλλευσης των κενών της νομοθεσίας με πρόθεση την εξάλειψη ή μείωση της φορολογικής υποχρέωσης όπως και στη φοροδιαφυγή, με τη διαφορά ότι στη φοροαποφυγή οι ενέργειες είναι νόμιμες, ενώ στη φοροδιαφυγή γίνεται καταστρατήγηση των φορολογικών διατάξεων [9]. Περιλαμβάνει μόνο εκείνες τις ενέργειες που έχουν ως σκοπό να μειώσουν την φορολογική επιβάρυνση μέσα στα πλαίσια της κανονικής λειτουργίας του φορολογικού συστήματος, δηλαδή η εκμετάλλευση των παρεχόμενων από το νόμο φορολογικών ελαφρύνσεων, φορολογικών κινήτρων, αποφυγή κατανάλωσης προϊόντων που υπόκεινται σε φορολογία, μείωση της προσφοράς εργασίας λόγω της ύπαρξης φόρων κ.α., σε επίπεδο όμως χαμηλότερο από αυτό που είχε πρόθεση να επιβάλλει ο νομοθέτης κατά τον φορολογικό σχεδιασμό, αν και η πρόθεση του νομοθέτη είναι δύσκολο να διαπιστωθεί. Γενικά κάποια ενέργεια για να θεωρηθεί φοροαποφυγή θα πρέπει:

α) Να περιέχει στοιχεία ανειλικρίνειας, εικονικότητας ή πλαστότητας, να έχει δηλαδή ως κίνητρο την αποφυγή φόρου.

β) Να υπάρχει εκμετάλλευση των δυνατοτήτων που παρέχει η φορολογική νομοθεσία ή τυχόν αδυναμίες που έχει δηλαδή κενά, ασάφειες, κακή διατύπωση κ.α. κάτι που δεν ήταν στην πρόθεση του νομοθέτη.

γ) Να χαρακτηρίζεται από μυστικότητα έτσι ώστε αρμόδιες αρχές να αργήσουν να πάρουν σχετικά μέτρα.

Η φοροαποφυγή δημιουργεί μια σειρά από προβλήματα όπως είναι:

1) Το πρόβλημα του δωρεάν επιβάτη (free rider) τα άτομα δηλαδή που απολαμβάνουν κάποιο δημόσιο αγαθό ή υπηρεσία, αλλά δεν πληρώνουν τίποτα ή πληρώνουν ελάχιστα σε σχέση με το όφελος που απολαμβάνουν.

2) Η δημιουργία παραοικονομίας.

3) Η δημιουργία συνθηκών στρέβλωσης του ανταγωνισμού στην αγορά,

4) Προβλήματα που έχουν σχέση με την κοινωνική συνοχή του κράτους, εφόσον δημιουργούνται αισθήματα αδικίας ανάμεσα στα μέλη του κοινωνικού συνόλου και προκαλεί την αντίδραση αυτών που πληρώνουν ενάντια σε όσους δεν πληρώνουν και επιπλέον θέτει σε κίνδυνο τη βιωσιμότητα παροχής δημόσιων αγαθών από το κράτος.

5) Δημιουργεί ανισότητες στην κατανομή του εισοδήματος. Κατά τους Collins J. and Plumlee D. [10] η φοροαποφυγή γίνεται κυρίως από ομάδες με υψηλά εισοδήματα που στερούν έτσι την οικονομία από πόρους που θα αναδιένεμε το κράτος υπό τη μορφή κοινωνικών ή και αναπτυξιακών πολιτικών, δημόσιων αγαθών ή και δημιουργίας υποδομών,

6) Γίνεται χρήση πόρων σε μη παραγωγικές δραστηριότητες και από την πλευρά αυτού που φοροαποφεύγει για την συγκάλυψη της δραστηριότητάς του ώστε να μη γίνει αντιληπτή η παρανομία, και από το κράτος που αναγκάζεται εκ των πραγμάτων να διαθέσει επιπλέον πόρους για την αναδιοργάνωση ενός αποτελεσματικού ελεγκτικού μηχανισμού.

7) Υπάρχει δημοσιονομική επιβάρυνση αφού αποτελεί την κύρια αιτία των μεγάλων δημόσιων ελλειμμάτων που οδηγεί τα κράτη σε αυξημένο εξωτερικό ή εσωτερικό δανεισμό [4].

1.5 Φοροδιαφυγή και παραοικονομία

Κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα στα πλαίσια της εκάστοτε κοινωνίας χαρακτηρίζεται από δυο όψεις την ορατή και τη μη ορατή. Κατ' αντιστοιχία, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι η οικονομική δραστηριότητα στο σύνολο της αποτελείται από δυο όψεις την επίσημη (καταγραφόμενη οικονομία) και την "κρυφή" πλευρά, τη λεγόμενη παραοικονομία

Για σφαιρικότερη γνώση της οικονομικής δραστηριότητας και αποτελεσματικότερη άσκηση οικονομικής πολιτικής, η εξέταση και των δυο πλευρών κρίνεται σημαντική. Εδώ θα ασχοληθούμε με τη δεύτερη και όχι τόσο αναπτυγμένη πλευρά της οικονομικής δραστηριότητας, την παραοικονομία και πώς σχετίζεται με την φοροδιαφυγή.

Η συνειδητοποίηση της ύπαρξης της παραοικονομίας διεθνώς χρονολογείται στα τέλη της δεκαετίας του '70 όταν ο Peter Gutmann σε μια σημαντική του δημοσίευση, τόνιζε την ανεξήγητη αύξηση της ζήτησης τραπεζογραμματίων. Από τότε μέχρι σήμερα εκτεταμένη αρθρογραφία και βιβλιογραφία έκανε την εμφάνιση της διεθνώς. Αρκετοί οικονομολόγοι υποστηρίζουν ότι όσο αυξάνει η συγγραφική δραστηριότητα για την παραοικονομία τόσο πιο πολύπλοκο καθίσταται το εν λόγω ζήτημα [1].

Στην Ελλάδα, παρότι τη δεκαετία του '80 υπήρχαν ίχνη παραοικονομίας, μόλις τη δεκαετία του '90 άρχισαν προσπάθειες εκτιμήσεώς της. Ο λόγος ενασχόλησης αρκετών ερευνητών και οικονομολόγων με την παραοικονομία στην Ελλάδα ήταν η ανάδειξη της ανάγκης διαρθρωτικών αλλαγών για την εκπλήρωση των κριτηρίων του Maastricht.

Η παραοικονομία όπως συχνά τη συναντούμε στην ελληνική βιβλιογραφία είναι μια πολύπλευρη έννοια. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται από την πληθώρα των ονομάτων που χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν το ίδιο αντικείμενο. Όσον αφορά τον ορισμό της παραοικονομίας η έλλειψη σαφούς και συγκεκριμένου ορισμού περιπλέκει ακόμη περισσότερο την κατανόηση του φαινομένου.

Σύμφωνα με αρκετούς οικονομολόγους η παραοικονομία, υπό ευρεία έννοια, αποτελείται από :

i) Εισόδημα που αποκτάται νόμιμα αλλά δεν δηλώνεται στον έφορο. Αυτό περιλαμβάνει εισόδημα που αποκτάται από μια δεύτερη (εκτός από την κανονική) εργασία. Π.Χ. ένας υπάλληλος ο οποίος ταυτόχρονα με την κανονική εργασία του, ασχολείται με το περβόλι του, τα προϊόντα του οποίου πωλούνται στην αγορά. Επίσης η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει το εισόδημα ατόμων που παίρνουν επιδόματα ανεργίας, ενώ στην πραγματικότητα κάπου εργάζονται παράνομα και το εξ εργασίας εισόδημα δε δηλώνεται.

ii) Εισόδημα από παράνομες δραστηριότητες όπως πορνεία, διακίνηση ναρκωτικών, αρχαιοκαπηλία, ιεροσυλία. Μόνο δύο χώρες του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) περιλαμβάνουν κάποιο οικονομικό ποσοστό στους εθνικούς λογαριασμούς τους. Αυτές είναι οι ΗΠΑ και Ιταλία. Πάντως και στις δύο αυτές χώρες τα υποτιθέμενα ποσοστά παράνομων δραστηριοτήτων είναι

εξωφρενικά πιο χαμηλά από εκείνα που υποστηρίζουν οι ειδικοί.

iii) Ατομικό εισόδημα ή δηλωμένες δαπάνες που στην πραγματικότητα είναι εισόδημα ή δαπάνες μιας επιχείρησης όπου εργάζεται ο δράστης της παραοικονομίας.

Και οι τρεις κατηγορίες οικονομικών δραστηριοτήτων λαμβάνουν χώρα σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο π.χ. οικονομικό έτος. Από την άλλη πλευρά εξέχοντες οικονομολόγοι όπως ο Vito Tanzi (1980) διατύπωσαν έναν πιο αυστηρό ορισμό που έχει να κάνει με το μέρος του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος το οποίο δεν μετριέται και συνεπώς δεν καταγράφεται. Πάντως, οποιαδήποτε ερμηνεία κι αν υιοθετήσουμε, το πρόβλημα της κατανόησης της παραοικονομίας παραμένει, δεδομένου ότι ψυχολογικοί, κοινωνικοί, πολιτικοί και άλλου είδους λόγοι αλληλεπιδρούν με τους οικονομικούς, δημιουργώντας ένα πανδαιμόνιο για το τι ακριβώς είναι η παραοικονομία και πως μπορούμε να την εντοπίσουμε [1].

Εφόσον βασική αιτία της παραοικονομίας είναι η αποφυγή της πληρωμής φόρων, οι όροι παραοικονομία και φοροδιαφυγή συνδέονται, αφού η φοροδιαφυγή είναι η βασική αιτία ύπαρξης της παραοικονομίας, αν και υπάρχουν και πολλές άλλες αιτίες. Η δραστηριοποίηση στην παραοικονομία για αποφυγή των υψηλών εισφορών για κοινωνική ασφάλιση ή για λόγους αποφυγής κρατικών περιορισμών οδηγεί και πάλι στη φοροδιαφυγή. Όμως δεν ταυτίζονται μεταξύ τους οι δύο έννοιες, εφόσον, η παραοικονομία σχετίζεται με την παραγωγή προϊόντος και τη δημιουργία εισοδήματος από τους συντελεστές παραγωγής, ενώ η φοροδιαφυγή είναι μέρος αυτού του εισοδήματος που θα έπρεπε να δηλώνεται εθελοντικά στις φορολογικές αρχές, αλλά δεν δηλώνεται και δεν φορολογείται. Διακρίνουμε λοιπόν σύμφωνα με τους Μανεσιώτη Β. , Τάτσο Ν., Βαβούρα Ι.- Μανωλά Γ. και Νάστα Ε. [2, 6-7, 11] τις εξής περιπτώσεις :

α) Δεν έχουμε ούτε φοροδιαφυγή ούτε παραοικονομία δηλαδή δηλώνεται το εισόδημα στις αρμόδιες φορολογικές αρχές και η προστιθέμενη αξία που αντιστοιχεί καταγράφεται στους εθνικούς λογαριασμούς. Καταγράφεται με άλλα λόγια το σύνολο της προστιθέμενης αξίας των συντελεστών παραγωγής στους εθνικούς λογαριασμούς, δηλώνονται τα κέρδη και αποδίδονται οι έμμεσοι φόροι που εισπράχθηκαν στις αρμόδιες φορολογικές αρχές.

β) Έχουμε παραοικονομία χωρίς φοροδιαφυγή. Δεν καταγράφεται σ' αυτή την περίπτωση το σύνολο της προστιθέμενης αξίας στους εθνικούς λογαριασμούς, αλλά παρ' όλα αυτά δηλώνονται και καταβάλλονται τα κέρδη και οι έμμεσοι φόροι που εισπράχθηκαν στις αρμόδιες φορολογικές αρχές. Αφορά αυτή η περίπτωση, κάποιες

νέες δραστηριότητες όπου δεν έχει διαμορφωθεί ακόμα κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο με αποτέλεσμα να μην παρακολουθούνται από τις στατιστικές υπηρεσίες αυτές οι δραστηριότητες και άρα δεν περιλαμβάνονται στους εθνικούς λογαριασμούς λόγω ατελειών, καθυστερήσεων ενημέρωσης, κ.α., αλλά τα αντίστοιχα εισοδήματα και οι έμμεσοι φόροι που εισπράττονται αποδίδονται στην εφορία. Άρα έχουμε αδυναμίες και ατέλειες στην κατάρτιση των εθνικών λογαριασμών.

γ) Έχουμε φοροδιαφυγή χωρίς παραοικονομία. Περιλαμβάνονται σ' αυτή την περίπτωση οι δραστηριότητες, όπου οι εθνικοί λογαριασμοί καταγράφουν σωστά την προστιθέμενη αξία τους, αλλά τα εισοδήματα που προκύπτουν δεν δηλώνονται και οι έμμεσοι φόροι που εισπράττονται δεν αποδίδονται στις αρμόδιες αρχές (πχ αγρότες που η παραγωγή καταγράφεται στους εθνικούς λογαριασμούς αλλά αυτοί δεν υποβάλλουν φορολογική δήλωση ή απόκρυψη εισοδημάτων από τους οικοδόμους αν και η προστιθέμενη αξία μιας οικοδομής μπορεί να καταγραφεί από τις οικοδομικές άδειες).

δ) Έχουμε φοροδιαφυγή και παραοικονομία. Περιλαμβάνει αυτή η περίπτωση οικονομικές δραστηριότητες (προστιθέμενη αξία), όπου τα εισοδήματα που προκύπτουν από την παραοικονομική δραστηριότητα, δεν δηλώνονται και οι έμμεσοι φόροι που εισπράττονται δεν αποδίδονται στις αρμόδιες αρχές. Οι εθνικοί λογαριασμοί δεν καταγράφουν την προστιθέμενη αξία. Παράδειγμα κάποιος που δηλώνει άνεργος, αλλά εισπράττει επίδομα ανεργίας και που απασχολείται στην παραοικονομία. Η παραοικονομία σ' αυτή την περίπτωση είναι το φορολογητέο εισόδημα που δεν δηλώνεται και έχει ως σκοπό την φοροδιαφυγή και έχουμε ταύτιση των δύο εννοιών «μη δηλούμενο εισόδημα» και «μη καταγραφόμενο εισόδημα» [4].

1.6 Φορολογική ηθική και φοροδιαφυγή

Η ηθική και η δεοντολογική διάσταση είναι συνδεδεμένες άρρηκτα με την διοίκηση, η οποία υπηρετεί τους πολίτες και τους χρήστες της διοίκησης. Αυτές οι δύο διατάσεις, υπάρχουν στις δομές ενός κράτους το οποίο, να μεν τάσσεται υπέρ του δημοσίου συμφέροντος και το προασπίζει, αλλά ταυτόχρονα υπηρετεί και το κοινό καλό [4]. Η κρατική ισχύς θα πρέπει γενικά να βασίζεται σε μια διοίκηση, που να

καθοδηγείται από την αίσθηση της εξυπηρέτησης κράτους και πολιτών, και που σέβεται αξίες όπως η νομιμότητα, η αντικειμενικότητα, η ουδετερότητα και η υπευθυνότητα. Όταν το άτομο έχει ανεπτυγμένη μέσα του, την αίσθηση του καθήκοντος στην εκπλήρωση των φορολογικών του υποχρεώσεων και δεν το κάνει από φόβο διοικητικών ή άλλων ποινικών κυρώσεων, τότε μπορούμε να πούμε ότι έχει υψηλό αίσθημα φορολογικής ηθικής. Η φορολογική ηθική αποτελεί τον εσωτερικό κανόνα ή την ηθική υποχρέωση πληρωμής των φόρων [12].

Αναφέραμε ότι το μέγεθος της φορολογικής ηθικής σχετίζεται με τη στάση των πολιτών απέναντι στην κυβέρνηση και το κράτος. Αφορά την ευκολία με την οποία ένας πολίτης που δραστηριοποιούνταν στην επίσημη οικονομία, αποφασίζει να ασκήσει την δραστηριότητα του εκ νέου στην παραοικονομία, ή καταφεύγει απευθείας στην παραοικονομία. Είναι επομένως μια ψυχολογική στάση που δεν είναι απλώς ψυχολογική ετοιμότητα για διάπραξη φοροδιαφυγής, αλλά είναι ψυχολογική ετοιμότητα αποφυγής των υποχρεώσεων που προκύπτουν από την εφαρμογή των νόμων του κράτους. Κατά τους Alm J. κ.α. [13] όταν υπάρχει αμεσότητα μεταξύ των φόρων και των δημοσίων παροχών που λαμβάνονται με τη μορφή δημόσιου αγαθού ή υπηρεσίας, υπάρχει τάση για αύξηση της φορολογικής ηθικής. Ο φορολογούμενος επίσης αντιμετωπίζει εξωτερικούς ελέγχους από τις φορολογικές αρχές αλλά διαθέτει παράλληλα έναν μηχανισμό εσωτερικού αυτοελέγχου που είναι αποτελεσματικός ανάλογα με το επίπεδο φορολογικής του ηθικής. Όταν οι φορολογικές αρχές λειτουργούν με διαφάνεια ελέγχου και αντιμετωπίζουν το φορολογούμενο με σεβασμό και πνεύμα συνεργασίας, αυτό επηρεάζει θετικά τον εσωτερικό αυτοέλεγχο του φορολογούμενου και έτσι αυξάνει το επίπεδο της φορολογικής του ηθικής. Εάν όμως οι φορολογικές αρχές αντιμετωπίζουν το φορολογούμενο ως εν δυνάμει παραβάτη και του συμπεριφέρονται με αυταρχικότητα και αλαζονεία, αυτό υπομονεύει την φορολογική του ηθική [14]. Υπάρχουν πολλοί παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν την φορολογική ηθική και κατ' επέκταση συμβάλλουν στην φοροδιαφυγή. Τέτοιοι είναι [8. 15-16] :

- Η υψηλή φορολογία.
- Το καταπιεστικό κράτος.
- Η πολιτική και κυβερνητική διαφθορά.
- Η αύξηση των δημοσίων εξόδων.
- Η αντίληψη των φορολογούμενων για το δίκαιο ή μη δίκαιο του φορολογικού

συστήματος και του τρόπου της εφαρμογής του από τις Κρατικές Υπηρεσίες.

- Ο κοινωνικός περίγυρος εφόσον τα άτομα φοροδιαφεύγουν περισσότερο, όταν γνωρίζουν ότι και άλλοι κάνουν το ίδιο.
- Κατάλοιπα της ιστορίας (σύνδεση της φορολογίας με την κατοχή από ξένο κατακτητή πχ. το χαράτσι επί τουρκοκρατίας).
- Η κρίση αντιπροσωπευτικότητας στις σύγχρονες δημοκρατίες.
- Ο βαθμός δημοκρατικής συμμετοχής των πολιτών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.
- Η κρίση εμπιστοσύνης προς τα κόμματα και τους κρατικούς θεσμούς δηλαδή στο κυβερνητικό έργο, στη λειτουργία των νόμων και στη δικαστική εξουσία.
- Η ποιότητα και ποσότητα των προσφερομένων υπηρεσιών από το κράτος προς τους πολίτες. Αν ο πολίτης έχει την αίσθηση ότι δεν είναι αντικείμενο εκμετάλλευσης ή κλοπής από το κράτος, αλλά ότι αγοράζει κάτι με τα χρήματά του, τότε η συμμόρφωσή του με τη φορολογική νομοθεσία θα είναι μεγαλύτερη.
- Η αμεροληψία και η μονιμότητα ως παράγοντες που «νομιμοποιούν» και κάνουν αποδεχτούς τους κανόνες Δικαίου, αλλά απουσιάζουν από τη φορολογική νομοθεσία.
- Η εκτίμηση που έχουν οι φορολογούμενοι για το τι επίδραση έχει η φοροδιαφυγή στην Εθνική Οικονομία,
- Ο τρόπος αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής από την κυβέρνηση πχ. η πρακτική της φορολογικής αμνηστίας, του κλεισίματος των ανέλεγκτων υποθέσεων με την καταβολή ενός ποσού, προκειμένου ο φορολογούμενος να αποφύγει τον έλεγχο, καθώς και η μείωση ή απόσβεση ποινών - προστίμων στα πλαίσια διαφόρων ρυθμίσεων και συμβιβασμών
- Η διάσταση μεταξύ πραγματικής και αντιλαμβανόμενης πιθανότητας φορολογικού ελέγχου.

Γενικά όπως αναφέρουν οι Andreoni J. κ.α. «*Η προσέγγιση της φορολογικής συμμόρφωσης πρέπει να είναι πολύπλευρη: πρέπει να εξεταστεί ως πρόβλημα δημόσιας οικονομικής θεωρίας, επιβολής νόμου, οργανωτικού σχεδιασμού, προσφοράς εργασίας και ηθικής ή συνδυασμού όλων των παραπάνω*» [17]. Είναι βεβαίως απαραίτητη η ύπαρξη ενός νομικού πλαισίου που θα αποτελέσει το έδαφος για να οικοδομηθούν

αξίες κανόνες και αρχές που προαπαιτούνται για την ύπαρξη της ηθικής. Θα πρέπει η ηθική, να είναι αντικείμενο προσαρμογών, ανάλογα με τις αλλαγές και την εξέλιξη της κοινωνία μας [4].

Γενικά τα άτομα συνηθίζουν σε δεδομένο φορολογικό βάρος, και απαιτείται ένα κίνητρο που είναι συνήθως η αύξηση των φορολογικών επιβαρύνσεων. Τα μέγεθος της παραοικονομίας μεγαλώνει όταν είναι αφενός χαμηλό το επίπεδο φορολογικής ηθικής και αφετέρου υπάρχει πρόσφατη αύξηση των φορολογικών επιβαρύνσεων. Φαντάζει λοιπόν επιτακτική η ανάγκη για διαφάνεια, ισότητα, ακεραιότητα και αποτελεσματικότητα στις λειτουργίες του κράτους, στο χώρο της δικαιοσύνης, της διοίκησης, αλλά και σε όλο τον ευρύτερο τομέα των δημοσίων υπηρεσιών. Οι φορολογικές υποχρεώσεις επίσης αποτελούν έναν άτυπο κοινωνικό κανόνα, ο οποίος ακολουθείται από την μεγάλη πλειοψηφία των πολιτών και η παράβαση αυτού του κανόνα επιφέρει κοινωνική αποδοκιμασία [18]. Η φορολογική συμπεριφορά αποτελεί έναν κοινωνικό κανόνα που υποχρεούνται να ακολουθήσουν οι φορολογούμενοι για κοινωνικούς λόγους αλλά και επειδή το επιβάλλει ο κρατικός καταναγκασμός. Μπορεί λοιπόν να παίζει το ρόλο του σήματος για να αποκαλυφθεί το ποιόν και ο τύπος του ανθρώπου [19].

1.7 Φορολογικοί παράδεισοι ή φορολογικά καταφύγια ως παράδειγμα εκτεταμένης φοροαποφυγής / φοροδιαφυγής

Σύμφωνα με τους Μπιτζένη Α. και Βλάχο Β. [20] υπάρχουν δεκατρείς οικονομίες υποδοχής που απορροφούν το 99% του συνολικού αποθέματος των ξένων άμεσων επενδύσεων από την Ελλάδα το 2009 και είναι κυρίως μικρές ανοικτές οικονομίες. Πρώτη σε υποδοχή ξένων άμεσων επενδύσεων από την Ελλάδα με ποσοστό 28% είναι η Κύπρος και ακολουθούν Ολλανδία, Τουρκία και Ρουμανία που συσσωρεύουν συνολικά ποσοστό 40%, Σερβία, υπεράκτια χρηματοοικονομικά κέντρα (ΥΧΚ), Βουλγαρία και ΗΠΑ συσσωρεύουν το 23% και Αλβανία, ΠΓΔΜ, Γερμανία, Χονγκ Κονγκ (Κίνα) και Αυστρία συσσωρεύοντας συνολικά το 8%. Τα βασικά κίνητρα είναι η ελκυστικότητα των οικονομιών υποδοχής, με εξαίρεση τις Νήσους Καϋμάν και Μπουβέ που είναι υπεράκτια χρηματοοικονομικά κέντρα (ΥΧΚ), όπου τα κίνητρα

είναι φορολογικά. Κατά τον Eriksson F. [21] οι παράνομες ροές κεφαλαίων από τις αναπτυσσόμενες χώρες εκτιμώνται σε 641 με 941 δισεκατομμύρια δολάρια, κάτι που θεωρείται υπερβολικό αφού ακόμη και η χαμηλότερη εκτίμηση υπερβαίνει την καθαρή νόμιμη εισροή στις φτωχές χώρες και αντιστοιχεί περίπου στο δεκαπλάσιο της συνολικής αναπτυξιακής βοήθειας που δίνεται σ' αυτές. Ο ίδιος εκτιμά ότι οι πλούσιοι αποκρύπτουν κεφαλαία σε φορολογικούς παραδείσους που αντιστοιχούν στο ΑΕΠ των ΗΠΑ και μόνο το 5% αυτών που διαθέτουν καταθέσεις σε φορολογικούς παραδείσους δηλώνουν τις καταθέσεις τους.

Οι φορολογικοί παράδεισοι είναι μικροσκοπικά κράτη με τεράστια ποσά κεφαλαίου που ρέουν μέσα από αυτά. Παγκοσμίως υπάρχουν τριάντα έως εβδομήντα κράτη που θεωρούνται φορολογικοί παράδεισοι. Παρατηρείται το φαινόμενο σε κάποιες χώρες που παραδοσιακά έχουν υψηλά ποσοστά φορολογικών συντελεστών, να έχουν εισαχθεί ευνοϊκές φορολογικές ρυθμίσεις είτε σε ορισμένες περιοχές είτε και μόνιμα ή και για κάποια συγκεκριμένη περίοδο, ή για ορισμένους φορολογούμενους, ή για ορισμένα φορολογητέα αντικείμενα. Τα αίτια πρέπει να αναζητηθούν σε ομάδες πίεσης, σε συγκεκριμένες πολιτικές προτιμήσεις ή σε ειδικές κυβερνητικές ανάγκες. Δεν υπάρχει κάποιος ακριβής ορισμός του φορολογικού παράδεισου. Ως φορολογικός παράδεισος ή «offshore χρηματοοικονομικό κέντρο (OFC)» κατά τον ΟΟΣΑ για να χαρακτηριστεί μια χώρα θα πρέπει να φέρει τέσσερα χαρακτηριστικά [4]:

- 1) Πολύ χαμηλό ή καθόλου φόρο στα εισοδήματα κεφαλαίου
- 2) Έλλειψη διαφάνειας σχετικά με την κυριότητα και έλλειψη αποτελεσματικής εποπτείας.
- 3) Να υπάρχουν νόμοι ή διοικητικές πρακτικές που να αποτελούν εμπόδιο για την αποτελεσματική ανταλλαγή πληροφοριών για φορολογικούς σκοπούς με άλλες κυβερνήσεις σχετικά με φορολογούμενους που απολαμβάνουν μηδενική ή ασήμαντη φορολογία.
- 4) Να μην υπάρχει καμιά απαίτηση για ουσιαστική δραστηριότητα.

Στους λεγόμενους φορολογικούς παραδείσους η νομοθεσία ευνοεί μόνο τους ξένους επενδυτές (υπάρχουν δηλαδή ρήτρες διαφυγής) και δεν υπάρχει ισορροπία στη νομοθεσία προς όλους. Με την διαφάνεια εξασφαλίζεται ότι υπάρχει ανοικτή και συνεκτική εφαρμογή της φορολογικής νομοθεσίας, ότι οι φορολογούμενοι βρίσκονται σε παρόμοια κατάσταση και ότι είναι διαθέσιμα από τις φορολογικές αρχές, τα στοιχεία εκείνα, που αφορούν τις υποχρεώσεις των φορολογουμένων. Ακόμα, ο ΟΟΣΑ ενθαρρύνει τις χώρες να υιοθετήσουν την ανταλλαγή πληροφοριών ύστερα από

«αίτημα», που σημαίνει ότι η αρμόδια αρχή μιας χώρας μπορεί να ζητήσει από την αρμόδια αρχή μιας άλλης χώρας συγκεκριμένες πληροφορίες σχετικά με τους φόρους που καταβάλλονται από τους φορολογούμενους. Σ' αυτή την περίπτωση βέβαια εφαρμόζονται κατάλληλες εγγυήσεις για την εξασφάλιση επαρκούς προστασίας των δικαιωμάτων των φορολογούμενων και την εμπιστευτικότητα των φορολογικών τους υποθέσεων.

Η έλλειψη των φόρων ή ο μικρός φόρος βοηθά τους υπεράκτιους πελάτες, να κάνουν αποτελεσματικό φορολογικό σχεδιασμό και είναι επομένως ένας σίγουρος τρόπος για πολλαπλασιασμό περιουσιακών τους στοιχείων. Στις περισσότερες χώρες που θεωρούνται φορολογικοί παράδεισοι, οι υπεράκτιες εταιρείες καταβάλλουν ένα ετήσιο τέλος αδείας στην κυβέρνηση της χώρα δικαιοδοσίας, που είναι συνήθως πολύ χαμηλό και ανάλογα με την χώρα μπορεί να καθοριστεί από το εγκεκριμένο μετοχικό κεφάλαιο της εταιρείας.

Φυσικά οι χώρες που θεωρούνται φορολογικοί παράδεισοι παρεμποδίζουν την ανάπτυξη γιατί:

- Θίγουν την κυριαρχία των άλλων χωρών σε μεγάλο βαθμό.
- Βλάπτουν την αποτελεσματικότητα των χρηματοπιστωτικών αγορών.
- Υπονομεύουν τα εθνικά φορολογικά συστήματα και έτσι αυξάνεται το φορολογικό βάρος για τους νόμιμους πολίτες.
- Δεν γίνεται αποτελεσματική κατανομή των πόρων.
- Βλάπτεται σε μεγάλο βαθμό το ιδιωτικό εισόδημα.
- Υπάρχει συγκάλυψη εγκληματικών δραστηριοτήτων όπως παράνομη εμπορία πολύτιμων έργων τέχνης, όπλων, ναρκωτικών, η σωματεμπορία, η τρομοκρατία, η δωροδοκία, η κλοπή, η απάτη και άλλα σοβαρά οικονομικά εγκλήματα. Αποτελούν οι χώρες αυτές για όσους κάνουν οικονομικά ή άλλα εγκλήματα περιβάλλον κέρδους και ασφάλειας.
- Στις αναπτυσσόμενες χώρες αποδυναμώνεται η ποιότητα των θεσμών όπως είναι το νομικό σύστημα και η δημόσια διοίκηση καθώς και η οικονομική ανάπτυξη άρα και η δημοκρατία σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα.
- Αυξάνουν την άνιση κατανομή των φορολογικών εσόδων.

Η αρνητική επίδραση αυτών των παραγόντων μάλιστα, μπορεί να γίνει αξεπέραστο εμπόδιο για την οικονομική ανάπτυξη στις φτωχές χώρες. Επιπλέον η διεθνής οικονομική κρίση, η οποία ξεκίνησε το 2007 έχει ενισχυθεί από την ύπαρξη

των φορολογικών παραδείσων. Οι συναλλαγές με εταιρείες που δραστηριοποιούνται σε φορολογικούς παραδείσους αποτελούν έναν πρόσθετο κίνδυνο για τη διεθνή χρηματοπιστωτική αγορά εξαιτίας της αδιαφάνειας που υπάρχει σ' αυτές τις χώρες. Οι φορολογικοί παράδεισοι έχουν συμβάλει ώστε να υπάρχει ασυμμετρία στην πληροφόρηση μεταξύ των διαφόρων παικτών στις χρηματοπιστωτικές αγορές και έχουν αυξήσει το ασφάλιστρο κινδύνου επί των χρηματοπιστωτικών συναλλαγών στη διεθνή χρηματοοικονομική αγορά. Επίσης συμβάλλει στην αύξηση του κόστους δανεισμού και ασφαλιστικού κινδύνου για όλες τις χώρες.

Προκειμένου να προσελκύσουν κεφάλαια και εισοδήματα που θα έπρεπε να είχαν φορολογηθεί σε άλλη χώρα, έχουν «μηδενική» φορολόγηση και με αυτόν τον τρόπο υπονομεύουν τη λειτουργία του φορολογικού συστήματος και τα δημόσια οικονομικά των άλλων χωρών, αφού συμβάλλουν στη μείωση των φόρων κεφαλαίου. Αυτό για τις αναπτυσσόμενες χώρες σημαίνει όμως μείωση των εσόδων και υψηλότερους φόρους, μη αποτελεσματική κατανομή των πόρων άρα οδηγούν σε επιπρόσθετη παραοικονομία και φοροδιαφυγή. Δημιουργείται επιπλέον αθέμιτος ανταγωνισμός στις επιχειρήσεις, εφόσον τα φορολογικά βάρη δημιουργούν επιπλέον κόστος. Προσανατολίζουν τους επιχειρηματίες στην αύξηση των κερδών τους, μέσω της φορολογικής αποφυγής και όχι μέσω αποτελεσματικών μηχανισμών λειτουργίας. Μπορούν ακόμα να συμβάλουν στην αποδυνάμωση της ποιότητας του πολιτικού συστήματος και κατ' επέκταση να οδηγήσουν σε οικονομική και πολιτική διαφθορά.

Υπάρχουν βέβαια και αυτοί που βλέπουν κάποιες θετικές συνέπειες από την ύπαρξη των φορολογικών παραδείσων:

- Δημιουργούν ευεργετικό φορολογικό ανταγωνισμό γιατί βοηθούν στο να κρατηθούν οι φόροι σε άλλες χώρες σε χαμηλά επίπεδα δηλαδή βοηθούν στο να μην ξεπεράσουν τα επιθυμητά επίπεδα για τους ψηφοφόρους.
- Συμβάλουν στην αύξηση των επενδύσεων στις χώρες με υψηλή φορολογία εφόσον οι επενδυτές μπορούν να μεταφέρουν τα φορολογητέα κέρδη από την χώρα με υψηλή φορολογία στην χώρα που αποτελεί φορολογικό παράδεισο.

Οι φορολογικοί παράδεισοι έχουν συνήθως καλή οργάνωση και ο ανταγωνισμός στο κεφάλαιο οξύνει τις απαιτήσεις για θεσμική ποιότητα και καλή πολιτική προκειμένου να γίνουν ελκυστικός προορισμός για επενδύσεις. Επιπλέον ο ανταγωνισμός για κεφάλαια μεταξύ των φορολογικών παραδείσων βοηθά να βελτιώσουν οι χώρες αυτές τις αναπτυξιακές προοπτικές τους [4].

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗΣ ΣΕ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΗ

Το μέγεθος της παραοικονομίας σε όλα τα κράτη μέλη εκτιμάται ότι ανέρχεται σχεδόν στα 2 τρισεκατομμύρια ευρώ συνολικά ή στο ένα πέμπτο του ΑΕΠ κατά μέσο όρο. Η φορολογική απάτη και η φοροδιαφυγή έχουν μια σημαντική διασυνοριακή διάσταση και αποτελούν ένα πρόβλημα πολυσύνθετο, που απαιτεί συντονισμένη και πολύπλευρη αντιμετώπιση από την ΕΕ και αποτελούν παγκόσμιες προκλήσεις όπου κανένα κράτος μέλος δεν μπορεί να τις αντιμετωπίσει μόνο του ακόμα και αν υπάρχει πολιτική βούληση. Μεμονωμένες εθνικές προσπάθειες για την αντιμετώπιση αυτού του προβλήματος δεν θα έχουν αποτέλεσμα εφόσον ζούμε σε μια παγκοσμιοποιημένη οικονομία όπου οι εθνικές αναντιστοιχίες και τα «παραθυράκια» αποτελούν εργαλεία για όσους επιδιώκουν να φοροδιαφεύγουν και παρά την ύπαρξη της τεχνολογικής προόδου. Η απώλεια φορολογικών εσόδων αποτελεί σκάνδαλο αλλά και απειλή κατά της φορολογικής δικαιοσύνης. Έτσι σε εθνικό επίπεδο τα κράτη μέλη είναι απαραίτητο να βελτιώσουν την διοικητική τους ικανότητα και να εισπράττουν φόρους αλλά θα πρέπει να υπάρχει διοικητική συνεργασία και με τα υπόλοιπα κράτη μέλη [4]. Στη συνέχεια του κεφαλαίου θα δούμε μέτρα που δρομολογούνται σε ευρωπαϊκό επίπεδο για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής αλλά και τους φορολογικούς ελέγχους που πραγματοποιούνται στην Ελλάδα.

2.1 Ευρωπαϊκά μέτρα αντιμετώπισης της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή τον Ιούνιο του 2012 ανακοίνωσε τρόπους για την ενίσχυση των μέτρων και παρουσίασε κάποιες νέες πρωτοβουλίες για την πάταξη της απάτης και της φοροδιαφυγής στην Ευρώπη. Εκτός από την παρακολούθηση της προόδου των κρατών μελών στον τομέα αυτό, παρέχει και κατάλληλη τεχνική βοήθεια όταν χρειάζεται ενώ ορίζει ότι θα πρέπει ακόμα τα κράτη μέλη να διευκολύνουν την προθυμία συμμόρφωσης μέσα από προγράμματα π.χ. εθελούσιας γνωστοποίησης πληροφοριών. Τον Δεκέμβριο του 2012 η Επιτροπή παρουσίασε ένα σχέδιο δράσης για την αποτελεσματικότερη καταπολέμηση της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής στην ΕΕ το οποίο καλύπτει τόσο την άμεση όσο και την έμμεση φορολογία και προβλέπει μια σειρά δράσεων που έχουν ως σκοπό την ενίσχυση της διοικητικής συνεργασίας και την προώθηση της πολιτικής χρηστής διακυβέρνησης. Στο σχέδιο αυτό υπάρχουν τριάντα τέσσερα μέτρα που αφορούν το παρόν και το μέλλον και έχουν σαν σκοπό να βοηθήσουν τα κράτη μέλη να διαφυλάξουν τις φορολογικές τους βάσεις αλλά και να πάρουν πίσω αυτά που νόμιμα τους οφείλονται. Πρέπει βέβαια να διασφαλιστεί ότι όλα τα κράτη μέλη θα έχουν ως αποτέλεσμα το μέγιστο επίπεδο συμμόρφωσης των φορολογουμένων, ότι θα διευκολύνεται η διαχείριση των διασυνοριακών κινδύνων και η καταπολέμηση της απάτης και ότι θα τονώνεται και θα ενισχύεται η συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών [4]. Αναλυτικότερα μέτρα που ήδη υφίστανται είναι:

1) Νέο πλαίσιο διοικητικής συνεργασίας. Τα νέα νομοθετικά μέσα έχουν ως στόχο να προετοιμάσουν το έδαφος για την ανάπτυξη κάποιων νέων εργαλείων και μέσων από την Επιτροπή και τα κράτη μέλη.

2) Η κάλυψη των κενών όσον αφορά τη φορολόγηση των καταθέσεων, που έχει ως στόχο να βελτιώσει την αποτελεσματικότητα του υπάρχοντος εργαλείου της φορολόγησης των καταθέσεων σύμφωνα με παρελθούσα οδηγία της Επιτροπής (COM (2008) 727 τελικό της 13.11.2008) και να βοηθήσει τα κράτη μέλη να βελτιώσουν τη φορολόγηση των εσόδων από διασυνοριακές καταθέσεις.

3) Σχέδιο συμφωνίας για την καταπολέμηση της απάτης και τη συνεργασία σε φορολογικά θέματα για να μπορεί η Επιτροπή να διαπραγματευθεί συμφωνίες που θα

μπορούν να εξασφαλίσουν ότι σε όλα τα κράτη μέλη θα είναι διαθέσιμα τα ίδια μέσα για την καταπολέμηση της απάτης και θα υπάρχουν τα ίδια υψηλά πρότυπα διαφάνειας και ανταλλαγής πληροφοριών.

4) Μηχανισμός Ταχείας Αντίδρασης για την καταπολέμηση της απάτης στον τομέα του ΦΠΑ που θα δίνει στην Επιτροπή τη δυνατότητα να εξουσιοδοτεί ένα κράτος μέλος να εγκρίνει μέτρα παρέκκλισης προσωρινού χαρακτήρα έτσι ώστε να αντιμετωπιστούν περιπτώσεις αιφνίδιας και μαζικής απάτης με μεγάλο οικονομικό αντίκτυπο. Η εφαρμογή του μηχανισμού αυτού περιορίζεται στις περιπτώσεις μαζικής και αιφνίδιας απάτης σε συγκεκριμένο (-ους) τομέα(-είς) οικονομικής δραστηριότητας, σε ένα συγκεκριμένο κράτος μέλος, σε περίπτωση που δεν μπορεί να σταματήσει με παραδοσιακά μέσα ελέγχου και επιβολής και μπορεί να προκαλέσει ανεπανόρθωτες ζημίες.

5) Η προαιρετική εφαρμογή του μηχανισμού αντιστροφής της επιβάρυνσης ΦΠΑ προβλέπεται να δώσει τη δυνατότητα σε όλα τα κράτη μέλη να εφαρμόζουν αυτόν τον μηχανισμό κάτω από τις ίδιες προϋποθέσεις σε τομείς όπου είναι το πιο αποτελεσματικό εργαλείο κατά της μετακυλιόμενης απάτης τύπου «carousel». Οι πράξεις μετακυλιόμενης απάτης έχουν σημαντικότερες επιπτώσεις στα έσοδα του Δημοσίου, εφόσον δεν υφίσταται φορολογία ουσιαστικά σε κανένα από τα εμπλεκόμενα κράτη μέλη, ενώ οι οικονομικές εφορίες των χωρών υποχρεούνται να πραγματοποιούν επιστροφές του ΦΠΑ εισροών στις επιχειρήσεις που πραγματοποιούν ενδοκοινοτικές παραδόσεις οι οποίες είναι ενδεχόμενα εικονικές.

6) Δημιουργία φόρουμ της ΕΕ για τον ΦΠΑ (απόφαση της Επιτροπής (2012/C198/05) της 3ης Ιουλίου 2012). Πρόκειται για πλατφόρμα διαλόγου, όπου εκπρόσωποι των επιχειρήσεων οποιουδήποτε μεγέθους και εκπρόσωποι των φορολογικών αρχών μπορούν να προβαίνουν σε ανταλλαγή απόψεων γύρω από τις πρακτικές διασυνοριακές πτυχές της διαχείρισης του ΦΠΑ. Επίσης μπορούν να προσδιορίζουν και να συζητούν βέλτιστες πρακτικές που θα μπορούν να βοηθήσουν στη διαχείριση του συστήματος ΦΠΑ για τη μείωση του κόστους συμμόρφωσης καθώς και για την ταυτόχρονη διασφάλιση των εσόδων από τον ΦΠΑ [4].

Στο σχέδιο δράσης προβλέπονται μέτρα που επρόκειτο να ληφθούν από το 2013 και μετά. Ορισμένα από αυτά είναι:

1) Αναθεώρηση της οδηγίας για τις μητρικές και τις θυγατρικές εταιρείες (2011/96/ΕΕ) σχετικά με το κοινό φορολογικό καθεστώς το οποίο ισχύει για τις μητρικές και τις θυγατρικές εταιρείες διαφορετικών κρατών μελών για το λόγο ότι

υπάρχουν αναντιστοιχίες σε θέματα όπως είναι τα υβριδικά δάνεια και οι υβριδικές οντότητες και διαφορές ως προς τον χαρακτηρισμό τους μεταξύ δικαιοδοσιών και έτσι θα εξαλειφθούν τυχόν εμπόδια που προέκυψαν από την εν λόγω οδηγία, ώστε να καταπολεμηθεί η διπλή μη φορολόγηση στον τομέα των υβριδικών δανείων

2) Επανεξέταση των διατάξεων για την καταπολέμηση των καταχρήσεων στη νομοθεσία της ΕΕ που αφορούν τους τόκους και τα δικαιώματα, τις συγχωνεύσεις και τις μητρικές και θυγατρικές εταιρείες, ώστε να εφαρμοσθούν οι αρχές που διέπουν τη σύσταση για τον επιθετικό φορολογικό σχεδιασμό που αναφέραμε παραπάνω.

3) Προώθηση του προτύπου αυτόματης ανταλλαγής πληροφοριών σε διεθνείς οργανισμούς καθώς και των εργαλείων τεχνολογίας πληροφοριών της ΕΕ όπως ο ΟΟΣΑ, ώστε να εξασφαλιστεί η ευρεία εφαρμογή τους και να αποφευχθεί το ενδεχόμενο αλληλοεπικάλυψης. Έτσι τα κράτη μέλη θα έχουν τη δυνατότητα να χρησιμοποιούν ένα ενιαίο σύνολο εργαλείων και μέσων εντός και εκτός της ΕΕ.

4) Η δημιουργία ηλεκτρονικού μορφότυπου αυτόματης ανταλλαγής πληροφοριών που έχουν σχέση με το εισόδημα από απασχόληση, με τις αμοιβές διοικητικών στελεχών, με τα προϊόντα ασφάλειας ζωής, με τις συντάξεις και την κυριότητα της ακίνητης περιουσίας καθώς και με το εισόδημα από αυτήν.

5) Η χρήση ενός αριθμού φορολογικού μητρώου (ΑΦΜ) της ΕΕ για την ορθή ταυτοποίηση όλων των φορολογουμένων (φυσικών και μη φυσικών προσώπων) που ασκούν διασυνοριακές δραστηριότητες. Προς το παρόν οι ΑΦΜ που δημιουργήθηκαν σύμφωνα με τους εθνικούς κανόνες, είναι διαφορετικοί για κάθε κράτος μέλος. Έτσι είναι δύσκολη η ορθή ταυτοποίηση και καταχώριση ξένων ΑΦΜ από τρίτα μέρη όπως είναι τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα ή οι εργοδότες. Επίσης δυσκολίες υπάρχουν στη διαβίβαση αυτών των πληροφοριών από τις φορολογικές αρχές ενός κράτους στις φορολογικές αρχές άλλων κρατών.

6) Δημιουργία κέντρων παροχής πολλαπλών υπηρεσιών σε όλα τα κράτη μέλη ώστε να παρέχεται στους φορολογούμενους και στους μη μόνιμους κατοίκους κάθε είδους πληροφορία γύρω από τη φορολογία. Με αυτό τον τρόπο θα γίνουν ευκολότερες οι διασυνοριακές δραστηριότητες αφού θα εκλείπουν τα φορολογικά εμπόδια και επιπλέον θα διασφαλιστεί και η καλύτερη φορολογική συμμόρφωση.

7) Μια μεθοδολογία για κοινούς ελέγχους από ειδικές ομάδες εκπαιδευμένων ελεγκτών που θα προκύψει ως συνέχεια του μέτρου των ταυτόχρονων ελέγχων και της παρουσίας ξένων αξιωματούχων για τη διενέργεια ελέγχων.

8) Δυνατότητα άμεσης αμοιβαίας πρόσβασης στις εθνικές βάσεις δεδομένων που

θα είναι το επόμενο βήμα από την άμεση αμοιβαία πρόσβαση στον τομέα του ΦΠΑ.

9) Επεξεργασία ενός ενιαίου νομικού μέσου για διοικητική συνεργασία για όλους τους φόρους. Θα μελετηθεί δηλαδή από την Επιτροπή, η σκοπιμότητα της δημιουργία ενός ενιαίου νομικού μέσου διοικητικής συνεργασίας για όλους τους φόρους, από νομική και πρακτική άποψη.

Κατά την Επιτροπή ο συνδυασμός όλων αυτών των δράσεων μπορεί να βοηθήσει στην ενίσχυση του δίκαιου χαρακτήρα των φορολογικών συστημάτων των κρατών μελών, να αυξήσει τα φορολογικά έσοδα τους, να λειτουργήσει με ορθό τρόπο η εσωτερική αγορά και να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά η φορολογική απάτη και η φοροδιαφυγή.

2.2 Φορολογικοί έλεγχοι στην Ελλάδα

Οι φορολογικοί έλεγχοι είναι το σύνολο των ελεγκτικών ενεργειών που εφαρμόζονται από τα αρμόδια όργανα (ελεγκτές) με σκοπό:

α. Τη διαπίστωση της ορθής εφαρμογής των διατάξεων της φορολογικής νομοθεσίας.

β. Τη διαπίστωση της υποβολής των προβλεπομένων δηλώσεων και επαλήθευσης του περιεχομένου αυτών, σε σχέση πάντα με τη συναλλακτική δραστηριότητα και τα οικονομικά αποτελέσματα, όπως αυτά προκύπτουν από τα προβλεπόμενα και τηρούμενα λογιστικά βιβλία και στοιχεία σύμφωνα με τις διατάξεις του Κ.Β.Σ. και τις αρχές της λογιστικής επιστήμης (Ε.Γ.Λ.Σ.)

γ. Τον προσδιορισμό των φορολογικών υποχρεώσεων [1].

Έχουμε τις εξής κατηγορίες ελέγχων στην Ελλάδα:

- 1) Προληπτικοί έλεγχοι.
- 2) Έλεγχοι απόδοσης ΦΠΑ και παρακρατούμενων φόρων.
- 3) Έλεγχοι αποκάλυψης πλαστών και εικονικών φορολογικών στοιχείων.
- 4) Έλεγχοι διακίνησης.

Οι φορολογικοί έλεγχοι στην Ελλάδα διενεργούνται κυρίως από το Σ.Δ.Ο.Ε. (Σώμα Δίωξης Οικονομικού Εγκλήματος).

Εικόνα 2.1: Σ.Δ.Ο.Ε. (Σώμα Δίωξης Οικονομικού Εγκλήματος).

Το Σώμα Δίωξης Οικονομικού Εγκλήματος (Σ.Δ.Ο.Ε.) έδωσε στην δημοσιότητα τα συγκεντρωτικά αποτελέσματα των ελέγχων, που διεξήγαγε κατά το πρώτο επτάμηνο του 2014 στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του.

Κατά το παραπάνω διάστημα διενεργήθηκαν 2.639 έλεγχοι σε επιλεγμένες επιχειρήσεις έναντι των 2.295 προγραμματισμένων, δηλαδή ο στόχος υπερκαλύφθηκε σε ποσοστό 115%. Διαπιστώθηκαν 390.028 παραβάσεις σε 1.872 παραβάτες (μέσο ποσοστό παραβατικότητας 54%).

Το Σ.Δ.Ο.Ε. δέχτηκε, επίσης, κατά το ίδιο διάστημα, προς διερεύνηση 755 εισαγγελικές παραγγελίες, από τις οποίες ήδη περαίωσε 585, ενώ στο στάδιο της εξέτασης και ολοκλήρωσης βρίσκονται –από προηγούμενα έτη- 1.684 [22].

2.2.1 Προληπτικοί έλεγχοι

Με τον προληπτικό έλεγχο, συνήθως, ελέγχονται πράξεις ή παραλείψεις της επιχείρησης που ανάγονται στην τρέχουσα χρήση, χωρίς βεβαίως, εφόσον αυτό απαιτείται (π.χ. διασταυρώσεις, έλεγχος καταγγελιών κ.λπ.) να αποκλείεται ο έλεγχος πράξεων ή παραλείψεων που έλαβαν χώρα σε προγενέστερες χρήσεις [1].

Σκοπός του προληπτικού ελέγχου είναι ο άμεσος εντοπισμός παραβάσεων καθώς και η δημιουργία αίσθησης στους φορολογούμενους ότι υφίσταται διαρκής και

αποτελεσματικός έλεγχος, ώστε να λειτουργεί αποτρεπτικά στη διάπραξη φορολογικών παραβάσεων (πρόληψη).

Ο προληπτικός έλεγχος μπορεί να διενεργείται εκτός ή εντός της επιχείρησης και διεξάγεται κυρίως από το Σ.Δ.Ο.Ε. και αφορά τον έλεγχο εφαρμογής της φορολογικής και τελωνειακής νομοθεσίας.

2.2.2 Έλεγχοι απόδοσης ΦΠΑ και παρακρατούμενων φόρων

Σκοπός των ελέγχων αυτών είναι η άμεση είσπραξη από το δημόσιο φόρων που δεν έχουν αποδοθεί, μεταξύ των οποίων και του οφειλόμενου Φ.Π.Α. και των λοιπών φόρων, τελών ή εισφορών που δεν έχουν παρακρατηθεί ή έχουν παρακρατηθεί ή επιρριφθεί από τις επιχειρήσεις κατά την πραγματοποίηση των συναλλαγών τους με τρίτους, στα πλαίσια της επιχειρηματικής δράσης και λειτουργίας τους, χωρίς να έχουν αποδοθεί στις αρμόδιες Δ.Ο.Υ., σε αντίθεση με τις ισχύουσες κάθε φορά διατάξεις της φορολογικής νομοθεσίας.

Ειδικά η μη παρακράτηση ή η παρακράτηση και μη απόδοση των φόρων, εκτός του ότι αποστερεί από το δημόσιο πόρους για την πραγματοποίηση των επιδιώξεών του μέσω των ετήσιων κρατικών προϋπολογισμών, δημιουργεί και μη ανταγωνιστικό επιχειρηματικό περιβάλλον, τόσο σε επίπεδο ομοειδών επιχειρήσεων όσο και στο σύνολο της οικονομικής δραστηριότητας γενικότερα, με συνέπειες δυσμενείς για την ανάπτυξη της Εθνικής Οικονομίας [1].

2.2.3 Έλεγχοι αποκάλυψης πλαστών και εικονικών φορολογικών στοιχείων

Το φαινόμενο της χρήσης των πλαστών και εικονικών φορολογικών στοιχείων παρατηρείται σε όλους τους χώρους οικονομικής δραστηριότητας, από την παραγωγή και το εμπόριο αγαθών, την παροχή υπηρεσιών, μέχρι το χώρο των κατασκευών και των ελευθέρων επαγγελματιών [1].

Το μέγεθος της φοροδιαφυγής από την χρήση εικονικών και πλαστών φορολογικών στοιχείων, καθώς και η διαφοροποίηση των μεθόδων έκδοσης και

χρήσης τέτοιων φορολογικών στοιχείων καθιστά αναγκαία την συνεχή εγρήγορση και ετοιμότητα των ελεγκτικών οργάνων του Σ.Δ.Ο.Ε.

Ουσιαστικός λόγος χρήσης εικονικών και πλαστών φορολογικών στοιχείων είναι η αποφυγή καταβολής τόσο έμμεσων όσο και άμεσων φόρων και σε ελάχιστες περιπτώσεις η τακτοποίηση λογιστικών – φορολογικών ατασθαλιών που πάντα προέρχονται από την προσπάθεια των επιτηδευματιών και επιχειρήσεων να αποφύγουν την καταβολή φόρων, αφού χρησιμοποίησαν προηγουμένως άλλες μεθόδους φοροδιαφυγής.

Η αποφυγή της καταβολής των έμμεσων φόρων εντοπίζεται κυρίως στον Φ.Π.Α. με την διόγκωση του Φ.Π.Α. των εισροών, ο οποίος συμψηφίζεται με τον Φ.Π.Α. των εκροών, με τιμολόγια για ανύπαρκτες αγορές και δαπάνες.

Η αποφυγή άμεσων φόρων συντελείται με την αύξηση είτε των δαπανών, είτε του κόστους των πωληθέντων προϊόντων ή εμπορευμάτων ή παρασχεθεισών υπηρεσιών, με τιμολόγια για ανύπαρκτες δαπάνες ή αγορές, που έχουν σαν αποτέλεσμα την μείωση των κερδών.

Για παράδειγμα, κατά το έτος 2003 σε ελέγχους που διενεργήθηκαν και αφορούσαν κυρίως υποθέσεις παρελθόντων ετών, είχε διαπιστωθεί η έκδοση 24.170 περίπου πλαστών ή εικονικών φορολογικών στοιχείων και συντάχθηκαν σχετικές εκθέσεις ελέγχου. Η συνολική καθαρή αξία (χωρίς Φ.Π.Α.) των περιπτώσεων αυτών ήταν περίπου 604.290.525 ευρώ και διακινήθηκαν στην αγορά από 608 περίπου υπαρκτές ή εικονικές επιχειρήσεις.

Επισημαίνεται ιδιαίτερα ότι, ο αριθμός των επιχειρήσεων (λήπτριες επιχειρήσεις) που έλαβαν και καταχώρησαν στα φορολογικά τους βιβλία τα στοιχεία αυτά ήταν πολλαπλάσιος, του αναφερόμενου αριθμού των 608 επιχειρήσεων. Σε τέτοιες περιπτώσεις στις επιχειρήσεις αυτές διενεργείται άμεσα τακτικός φορολογικός έλεγχος, καταλογίζονται υψηλά πρόστιμα του Κ.Β.Σ. σύμφωνα με τις διατάξεις του ν.2523/1997 και βεβαιώνονται σημαντικά ποσά στην φορολογία εισοδήματος και στον φόρο προστιθέμενης αξίας (Φ.Π.Α.).

2.2.4 Έλεγχοι διακίνησης και λοιποί έλεγχοι

Η προληπτική δράση των υπηρεσιών του Σ.Δ.Ο.Ε. δεν εξαντλείται μόνο στους χώρους των επιχειρήσεων όπου διενεργούνται οι συναλλαγές, αλλά και σε κάθε σημείο και γεωγραφικό χώρο από όπου διακινούνται κυρίως εμπορεύματα και προϊόντα με κάθε μέσο μεταφοράς [1].

Το έτος 2003 πραγματοποιήθηκαν 72.136 έλεγχοι διακίνησης εμπορευμάτων σε ισάριθμες επιχειρήσεις και διαπιστώθηκαν 16.419 παραβάσεις σε 6.587 περιπτώσεις επιχειρήσεων με παράβαση. Οι παραβάσεις αυτές αφορούσαν κυρίως πωλήσεις αγαθών χωρίς φορολογικά στοιχεία ή με φορολογικά στοιχεία αλλά με ανακριβές περιεχόμενο ως προς την ποσότητα και αξία αυτών.

Τέλος, πέρα από τους παραπάνω ελέγχους υπάρχουν και οι έκτακτοι εποχιακοί έλεγχοι και συγκεκριμένα

- Πάσχα,
- Θερινής – τουριστικής περιόδου,
- Χριστουγέννων
- Διακύμανσης των τιμών και συντελεστών μικτού κέρδους,
- Παραεμπορίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΠΟΛΥΚΡΙΤΗΡΙΑΚΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΑΝΑΛΥΤΙΚΗΣ ΙΕΡΑΡΧΙΚΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ (ANALYTICAL HIERARCHICAL PROCESS) ΤΟΥ SAATY ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΦΟΡΟΑΠΟΦΥΓΗΣ

Για να προσδιοριστούν τα κύρια αίτια που οδηγούν τους επιχειρηματίες σε φοροδιαφυγή πραγματοποιήσα έρευνα με ερωτηματολόγια μεταξύ των επιχειρηματιών του νομού Ιωαννίνων. Πριν όμως αρχίσει η παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας θα γίνει μια περιγραφή της μεθοδολογίας για την επεξεργασία των αποτελεσμάτων της έρευνας, συγκεκριμένα της Αναλυτικής Ιεραρχικής Διαδικασίας (Analytical Hierarchical Process) του Saaty [23].

3.1 Αναλυτική Ιεραρχική Προσέγγιση (AHP)

Για την εκτίμηση των προτεραιοτήτων των κριτηρίων απόφασης έχουν αναπτυχθεί διάφορες μεθοδολογικές προσεγγίσεις, με κυριότερες τις μεθόδους ταξινόμησης (ranking procedures), τις αναλογικές μεθόδους (rating methods) και τις μεθόδους των δυαδικών συγκρίσεων (pairwise comparison methods). Η πρώτη κατηγορία αφορά την εκτίμηση των προτεραιοτήτων από την απλή κατάταξη των κριτηρίων στο επίπεδο της ανάλυσης που ανήκουν, ενώ στη δεύτερη κατηγορία η ταξινόμηση των κριτηρίων ακολουθείται από την απόδοση ενός βαθμού προτίμησης σε προκαθορισμένη κλίμακα, μέσω του οποίου πραγματοποιείται ο τελικός προσδιορισμός της βαρύτητας των κριτηρίων. Στην τελευταία κατηγορία εντάσσεται

η ευρέως διαδεδομένη στον χώρο των πολυκριτηριακών αναλύσεων Αναλυτική Ιεραρχική Διαδικασία (AHP) [23].

Η διαδικασία αυτή αναπτύχθηκε από τον Thomas Saaty στη δεκαετία του 1970 και από τότε έχει μελετηθεί εκτενώς. Η AHP παρέχει ένα ολοκληρωμένο και ορθολογικό πλαίσιο για τη δόμηση ενός προβλήματος απόφασης, για την αναπαράσταση και ποσοτικοποίηση των στοιχείων του, ώστε να τα συνδέσει με τον τελικό στόχο και να αξιολογήσει τις εναλλακτικές λύσεις. Χρησιμοποιείται σε όλο τον κόσμο για «καταστάσεις αποφάσεων» σε τομείς όπως: η κυβέρνηση, επιχειρήσεις, βιομηχανία, υγειονομική περίθαλψη και εκπαίδευση. Η ουσία της AHP είναι ότι η ανθρώπινη κρίση, και όχι απλά οι υποκείμενες πληροφορίες, μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την εκτέλεση της αξιολόγησης.[24]

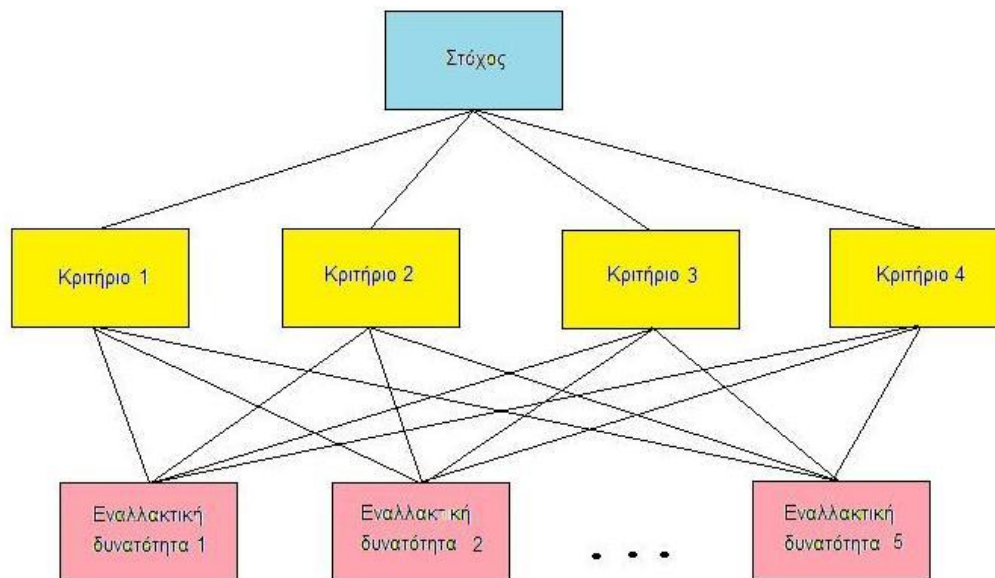
Το ισχυρό σημείο της AHP είναι η ικανότητά της να διαρθώνει ιεραρχικά ένα πολύπλοκο, πολυπρόσωπο πρόβλημα πολλαπλών κριτηρίων και στη συνέχεια να ερευνά κάθε επίπεδο ιεραρχίας χωριστά, συνδυάζοντας τα αποτελέσματα καθώς προχωρά η ανάλυση. Γίνονται συγκρίσεις ανά ζεύγη παραγόντων χρησιμοποιώντας μια κλίμακα που δείχνει το ισχυρό σημείο με το οποίο ένας παράγοντας κυριαρχεί σε σχέση με έναν παράγοντα υψηλότερου επιπέδου. Η κλιμακωτή αυτή διαδικασία μπορεί στη συνέχεια να εκφραστεί με βαρύτητες προτεραιότητας ή βαθμολογίες για την κατάταξη των εναλλακτικών δυνατοτήτων.

Όπως και η MAUT, η AHP ξεκινά με την ιεράρχηση των στόχων. Η ιεραρχία μπορεί να απεικονιστεί ως ένα διάγραμμα όπως το παρακάτω, με στόχο την κορυφή. Οι εναλλακτικές δυνατότητες βρίσκονται στο κάτω μέρος και τα κριτήρια στη μέση. Υπάρχουν χρήσιμοι όροι για την περιγραφή των στοιχείων αυτών των διαγραμμάτων: κάθε κουτί ονομάζεται κόμβος. Τα κουτιά που «κατεβαίνουν» από κάθε κόμβο λέγονται «παιδιά» του, ενώ ο κόμβος αυτός ονομάζεται «γονιός». Οι ομάδες των παιδιών που συνδέονται με κάποιο τρόπο μεταξύ τους ονομάζονται «ομάδες σύγκρισης».

Στην παρακάτω εικόνα 3.1 διαπιστώνουμε ότι υπάρχει μια ομάδα τεσσάρων κριτηρίων και μία ομάδα πέντε εναλλακτικών δυνατοτήτων. Πολλές φορές για να αποφευχθεί η ακαταστασία στα AHP διαγράμματα, οι γραμμές που συνδέουν εναλλακτικές δυνατότητες και καλύπτουν τα κριτήρια, συχνά παραλείπονται. Γενικά ο σχεδιασμός της κάθε AHP ιεραρχίας δεν εξαρτάται μόνο από τη φύση του προβλήματος αλλά και από τη γνώση, την κρίση, τις αξίες, τις ανάγκες, τις απόψεις, τα θέλω [25]. Καθώς μπαίνουν νέα στοιχεία στην AHP, η ιεραρχία μπορεί να αλλάξει

και να προστεθούν σε αυτήν κριτήρια που αρχικά δεν είχαν θεωρηθεί σημαντικά. Επίσης, με την ίδια λογική, εναλλακτικές μπορούν να προστεθούν, να διαγραφούν, ή να αλλάξουν.[26].

Εικόνα 3.1: Συνοπτική ιεραρχία τριών επιπέδων για το πρόβλημα επιλογής στην ΑΗΡ.

3.2 Χρήσεις και εφαρμογές της ΑΗΡ

Η ΑΗΡ μπορεί να χρησιμοποιηθεί για απλές αποφάσεις, αλλά είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για τις ομάδες των ατόμων που εργάζονται πάνω σε σύνθετα προβλήματα, ιδίως εκείνα που αφορούν ανθρώπινες αντιλήψεις και κρίσεις των οποίων οι λύσεις έχουν μακροπρόθεσμες επιπτώσεις. Έχει μοναδικά πλεονεκτήματα όταν σημαντικά στοιχεία της απόφασης είναι δύσκολο να ποσοτικοποιηθούν ή να συγκριθούν ή όπου η επικοινωνία μεταξύ των μελών της ομάδας είναι δύσκολη λόγω της χρήσης ορολογίας διαφορετικών ειδικοτήτων. Η εφαρμογή της ΑΗΡ έδωσε λύση σε προβλήματα που αφορούν σχεδιασμό, κατανομή πόρων, καθορισμό προτεραιοτήτων και την επιλογή μεταξύ εναλλακτικών δυνατοτήτων [27].

Πολλές εφαρμογές AHP έχουν αναφερθεί σε όλο τον κόσμο, δεδομένου ότι λαμβάνουν χώρα σε υψηλά επίπεδα μεγάλων οργανισμών, όπου η ασφάλεια και η προστασία της ανθρώπινης ζωής είναι ευαίσθητα δεδομένα. Άλλες χρήσεις της AHP έχουν συζητηθεί στη βιβλιογραφία [28]. Πρόσφατα αυτές έχουν περιληφθεί σε βιβλία όπως: «Αποφασίζοντας τον καλύτερο τρόπο για να μειωθούν οι επιπτώσεις της παγκόσμιας κλιματικής αλλαγής» [29], «Ποσοτικοποιώντας τη συνολική ποιότητα των συστημάτων λογισμικού» (Microsoft Corporation) [30], «Επιλέγοντας Πανεπιστημιακές Σχολές» (Bloomsburg University of Pennsylvania) [31], «Επιλογή του τόπου για να εντοπίσετε υπεράκτιες εγκαταστάσεις παραγωγής» (University of Cambridge) [32], «Αξιολόγηση των κινδύνων στη λειτουργία αγωγών που διασχίζουν τη χώρα» (American Society of Civil Engineers) [33], «Αποφασίζοντας τον καλύτερο τρόπο διαχείρισης των υδρορροών στις ΗΠΑ» (US Department of Agriculture) [34].

Η AHP χρησιμοποιείται και για το σχεδιασμό πολύ συγκεκριμένων διαδικασιών, όπως η βαθμολόγηση των κτιρίων με ιστορική σημασία. Πρόσφατα μάλιστα χρησιμοποιήθηκε σ' ένα έργο για την αξιολόγηση της κατάστασης των αυτοκινητοδρόμων στη Βιρτζίνια. Οι μηχανικοί του αυτοκινητοδρόμου αρχικά τη χρησιμοποίησαν για να καθορίσουν το βέλτιστο πεδίο εφαρμογής και στη συνέχεια για να δικαιολογήσουν τον προϋπολογισμό του έργου [35, 36].

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΜΕ ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: Η ΑΠΟΨΗ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΩΝ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Στο πλαίσιο της έρευνας που διεξήγαγα για τα αίτια της φοροδιαφυγής έλαβα έτοιμα ερωτηματολόγια από τον επιβλέποντα καθηγητή κύριο Μιχαήλ Διακομιχάλη και ρώτησα επιχειρηματίες του νομού Ιωαννίνων σχετικά με τις κύριες αιτίες φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής κατά την άποψή τους. Συνολικά έλαβα 30 ερωτηματολόγια. Σε ολόκληρη τη χώρα υπάρχουν περίπου 15000 επιχειρήσεις (αντιστοιχούν στο 3% του συνόλου των επιχειρήσεων) που χαρακτηρίζονται ως μικρές, με αριθμό εργαζομένων από 10 ως 50 άτομα [37]. Η έρευνα επικεντρώθηκε σε αυτές καθώς αν επεκτεινόταν και στις πολύ μικρές (κάτω των 10 εργαζομένων που είναι το 96% του συνόλου) το δείγμα θα ήταν πολύ μικρό. Από τις μικρές επιχειρήσεις περίπου 200 βρίσκονται στο νομό Ιωαννίνων οπότε το δείγμα των επιχειρηματιών από αυτές που ρωτήθηκε είναι καλό (15%). Με βάση τις απαντήσεις των επιχειρηματιών μπορούμε να κάνουμε παρακάτω την ανάλυση των αποτελεσμάτων. Η επεξεργασία των αποτελεσμάτων έγινε με το πρόγραμμα expert choice. Η μεθοδολογία της επεξεργασίας των αποτελεσμάτων που έχει χρησιμοποιηθεί είναι η Αναλυτική Ιεραρχική Προσέγγιση (Analytical Hierarchical Process) του Saaty, όπως ανέφερα και στο προηγούμενο κεφάλαιο.

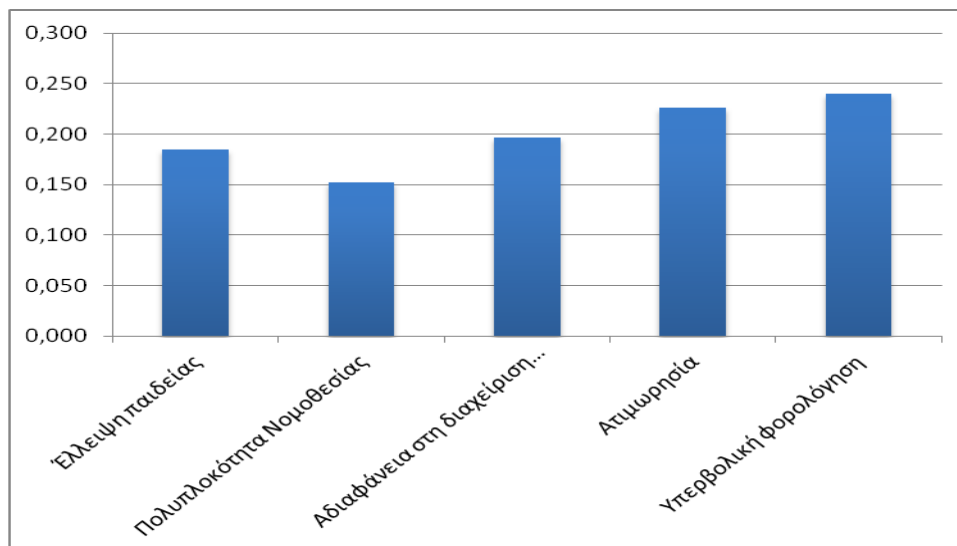
4.1 Κριτήρια με βάση τα οποία καταφεύγουν οι επιχειρηματίες στην φοροδιαφυγή και την φοροαποφυγή

Πέντε είναι τα κύρια κριτήρια με βάση τα οποία οι επιχειρηματίες καταφεύγουν στην φοροδιαφυγή. Συγκεκριμένα αυτά είναι η **έλλειψη παιδείας**, η **πολυπλοκότητα της νομοθεσίας**, η **αδιαφάνεια στη διαχείριση των δημοσίων εσόδων** από τους κυβερνώντες, η **ατιμωρησία** και η **υπερβολική φορολόγηση**. Για αυτά τα κριτήρια ερωτήθηκαν οι επιχειρηματίες, ώστε να διαπιστώσουμε ποιο είναι αυτό που θεωρούν πως ωθεί περισσότερο προς τη φοροδιαφυγή. Καθένα από τα κύρια κριτήρια εμπεριέχει επι μέρους υποκριτήρια, για τα οποία επίσης ερωτήθηκαν οι επιχειρηματίες και τα οποία θα αναλύσουμε παρακάτω. Όσον αφορά τα κύρια κριτήρια, από τις απαντήσεις των επιχειρηματιών προκύπτουν τα ποσοστά του πίνακα 4.1, τα οποία απεικονίζονται διαγραμματικά στην εικόνα 4.1:

Πίνακας 4.1: Αιτίες φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής κατά την άποψη των επιχειρηματιών του νομού Ιωαννίνων – σημαντικότητα κύριων κριτηρίων.

Σημαντικότητα κύριων κριτηρίων φοροδιαφυγής-φοροαποφυγής	Ποσοστά επί του συνόλου
Έλλειψη παιδείας	0,185
Πολυπλοκότητα της νομοθεσίας	0,152
Αδιαφάνεια στη διαχείριση των δημοσίων εσόδων	0,197
Ατιμωρησία	0,226
Υπερβολική φορολόγηση	0,240

Εικόνα 4.1: Διαγραμματική αναπαράσταση της σημαντικότητας των κύριων κριτηρίων φοροδιαφυγής-φοροαποφυγής κατά την άποψη των επιχειρηματιών του νομού Ιωαννίνων.

Από τις απαντήσεις φαίνεται πως σημαντικότερο κριτήριο κατά την άποψη των επιχειρηματιών είναι η υπερβολική φορολόγηση και ακολουθούν η ατιμωρησία, η αδιαφάνεια στη διαχείριση των δημοσίων εσόδων, η έλλειψη παιδείας και η πολυπλοκότητα της νομοθεσίας.

4.2 Υποκριτήρια με βάση τα οποία καταφεύγουν οι επιχειρηματίες στην φοροδιαφυγή και την φοροαποφυγή

Κάθε ένα από τα παραπάνω κριτήρια υποδιαιρείται σε επιμέρους υποκριτήρια τα οποία συνθέτουν την συνολική εικόνα για το κάθε κριτήριο.

Συγκεκριμένα, η έλλειψη παιδείας εμπεριέχει την **επιχειρηματική ηθική**, την **φορολογική συνείδηση**, το **μορφωτικό επίπεδο** και την **κουλτούρα των φορολογουμένων**.

Η πολυπλοκότητα της νομοθεσίας περιλαμβάνει τις συχνές αλλαγές νόμων και τη μη εφαρμογή τους, τα «παράθυρα» σε νόμους ή «νόμιμες» απαλλαγές, την άγνοια ισχυόντων φορολογικών εγκυκλίων και τη γραφειοκρατία.

Η αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων υποδιαιρείται στη σπατάλη δημοσίου χρήματος, στη δωροδοκία «μίζα», στην κακή διαχείριση και στην έλλειψη απολογισμού στη διαχείριση.

Η ατιμωρησία περιλαμβάνει τις ελαφριές ποινές και τη μείωση της ποινής, την εξαγορά-χρηματισμό (φακελάκι) και την παραγραφή-φορολογική αμνηστία.

Τέλος η υπερφορολόγηση συμπεριλαμβάνει τους υψηλούς συντελεστές φορολόγησης, τα τεκμήρια φορολόγησης, τους έκτακτους φόρους και την περαιώση και την άδικη φορολογική κλίμακα.

Κάθε ένας από τους επιχειρηματίες κλήθηκε να δώσει, εκτός από το σημαντικότερο κύριο κατ'αυτόν κριτήριο, και το σημαντικότερο υποκριτήριο που κατά τη γνώμη του ωθεί στη φοροδιαφυγή. Στον πίνακα 4.2 φαίνονται τα ποσοστά που αντιστοιχούν σε όλα τα υποκριτήρια. Να σημειώσουμε πως στην αριστερή στήλη φαίνονται τα ποσοστά ως προς το επιμέρους κριτήριο και στη δεξιά επί του συνόλου.

Πίνακας 4.2: Σημαντικότητα υποκριτηρίων φοροδιαφυγής – φοροαποφυγής σε σχέση με τα κύρια κριτήρια και επί του συνόλου κατά την άποψη των επιχειρηματιών του νομού Ιωαννίνων.

Κύρια κριτήρια και υποκριτήρια	Ποσοστά ως προς το επιμέρους κριτήριο	Ποσοστά επί του συνόλου
Έλλειψη παιδείας	1	0,185
Επιχειρηματική ηθική	0,185	0,034
Φορολογική συνείδηση	0,189	0,035
Μορφωτικό επίπεδο	0,365	0,068
Κουλτούρα φορολογουμένων	0,261	0,048
Πολυπλοκότητα νομοθεσίας	1	0,152
Συχνές αλλαγές νόμων ή μη εφαρμογή τους	0,243	0,037
«Παράθυρα» σε νόμους ή «νόμιμες» απαλλαγές	0,313	0,048
Άγνοια ισχυόντων φορολογικών εγκυκλίων	0,211	0,032
Γραφειοκρατία	0,233	0,036
Αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων	1	0,197
Σπατάλη δημοσίου χρήματος	0,213	0,042

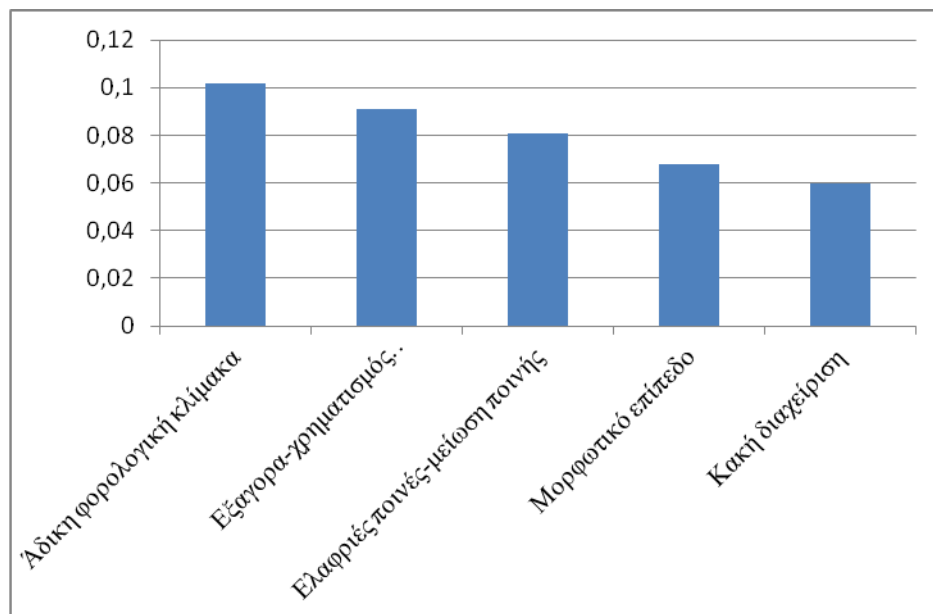
Δωροδοκία-χρηματισμός («μίζα)	0,306	0,060
Κακή διαχείριση	0,304	0,060
Μη απολογισμός στη διαχείριση	0,177	0,035
Ατιμωρησία	1	0,226
Ελαφριές ποινές, μείωση ποινής	0,359	0,081
Εξαγορά-χρηματισμός («φακελάκι»)	0,402	0,091
Παραγραφή, φορολογική αμνηστία	0,239	0,054
Υπερβολική φορολόγηση	1	0,240
Υψηλοί συντελεστές φορολόγησης	0,191	0,046
Τεκμήρια φορολόγησης	0,186	0,045
Έκτακτοι φόροι, περαίωση	0,196	0,047
Άδικη φορολογική κλίμακα	0,427	0,102

Από όλα τα υποκριτήρια τα 5 σημαντικότερα είναι η **άδικη φορολογική κλίμακα** με ποσοστό **0,102**, η **εξαγορά-χρηματισμός («φακελάκι»)** με ποσοστό **0,091**, οι **ελαφριές ποινές-μείωση ποινής** με ποσοστό **0,081**, το **μορφωτικό επίπεδο** των φορολογουμένων με ποσοστό **0,068** και η **κακή διαχείριση εκ μέρους των κυβερνώντων** με ποσοστό **0,060**. Οι ποσοστιαίες τιμές των παραπάνω χαρακτηριστικών επί του συνόλου των υποκριτηρίων φαίνονται στον πίνακα 4.3 και η διαγραμματική αναπαράστασή τους φαίνεται στην εικόνα 4.2.

Πίνακας 4.3: Ποσοστιαίες τιμές επί του συνόλου των πέντε σημαντικότερων υποκριτηρίων φοροδιαφυγής-φοροαποφυγής κατά την άποψη των επιχειρηματιών του νομού Ιωαννίνων.

Σημαντικότερα υποκριτήρια	Ποσοστά επί του συνόλου
Άδικη φορολογική κλίμακα	0,102
Εξαγορα-χρηματισμός («φακελάκι»)	0,091
Ελαφριές ποινές-μείωση ποινής	0,081
Μορφωτικό επίπεδο	0,068
Κακή διαχείριση	0,060

Εικόνα 4.2: Διαγραμματική αναπαράσταση της σημαντικότητας των πέντε σημαντικότερων υποκριτηρίων φοροδιαφυγής-φοροαποφυγής κατά την άποψη των επιχειρηματιών του νομού Ιωαννίνων.

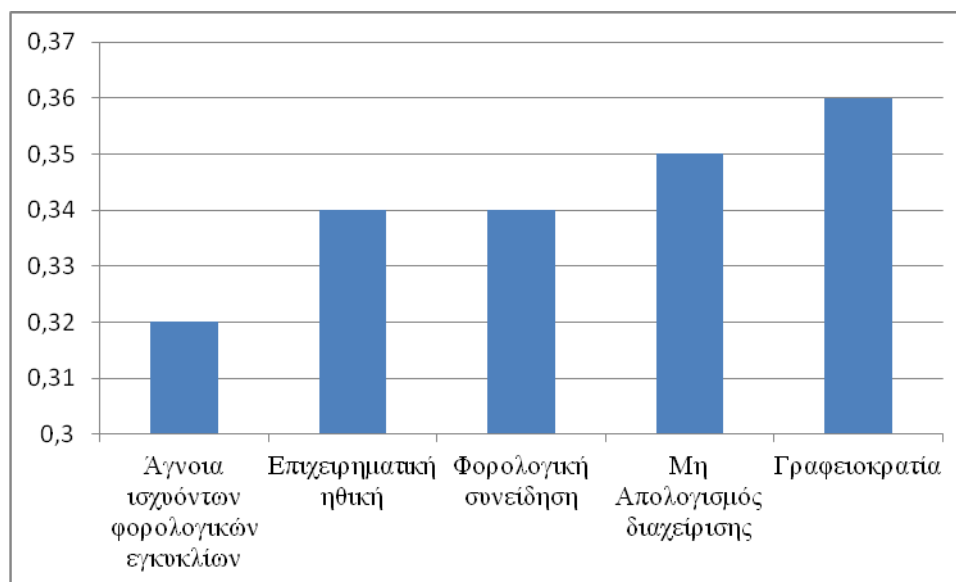

Από την άλλη τα πέντε λιγότερο σημαντικά υποκριτήρια είναι η **άγνοια των ισχυόντων φορολογικών εγκυκλίων** με ποσοστό **0,32**, η **επιχειρηματική ηθική** με ποσοστό **0,34**, η **φορολογική συνείδηση** με ποσοστό **0,35**, ο **μη απολογισμός στη διαχείριση των δημόσιων οικονομικών** με ποσοστό επίσης **0,35** και η **γραφειοκρατία** με ποσοστό **0,36**. Οι ποσοστιαίες τιμές των παραπάνω χαρακτηριστικών επί του συνόλου των υποκριτηρίων φαίνονται στον πίνακα 4.4 και η διαγραμματική αναπαράστασή τους φαίνεται στην εικόνα 4.3.

Πίνακας 4.4: Ποσοστιαίες τιμές επί του συνόλου των πέντε λιγότερο σημαντικών υποκριτηρίων φοροδιαφυγής-φοροαποφυγής κατά την άποψη των επιχειρηματιών του νομού Ιωαννίνων.

Λιγότερο σημαντικά υποκριτήρια	Ποσοστά επί του συνόλου
Άγνοια των ισχυόντων φορολογικών εγκυκλίων	0,32
Επιχειρηματική ηθική	0,34
Φορολογική συνείδηση	0,35
Μη απολογισμός στη διαχείριση	0,35
Γραφειοκρατία	0,36

Εικόνα 4.3: Διαγραμματική αναπαράσταση της σημαντικότητας των πέντε λιγότερο σημαντικών υποκριτηρίων φοροδιαφυγής-φοροαποφυγής κατά την άποψη των επιχειρηματιών του νομού Ιωαννίνων.

4.3 Σχολιασμός των αποτελεσμάτων της έρευνας

Όπως φαίνεται από τα αποτελέσματα της έρευνας, κάποια συγκεκριμένα υποκριτήρια παίζουν μεγαλύτερο ρόλο στην ενίσχυση της τάσης των επιχειρηματιών να φοροδιαφεύγουν. Κυριαρχούν κυρίως εκείνα τα οποία δημιουργούν αίσθηση αδικίας και άνισης μεταχείρισης στους επιχειρηματίες.

Καταρχήν η **άδικη φορολογική κλίμακα** είναι το υποκριτήριο εκείνο που συγκεντρώνει τις περισσότερες απαντήσεις ανάμεσα στους επιχειρηματίες που ρωτήθηκαν. Αυτό είναι λογικό με την έννοια ότι δημιουργεί την αίσθηση υπερβολικής φορολόγησης στους επιχειρηματίες και συνεπώς ενεργοποιεί αρνητικά αντανακλαστικά αντίδρασης εκ μέρους τους. Πάντως τα υπόλοιπα υποκριτήρια που εντάσσονται στο κριτήριο της υπερβολικής φορολόγησης (τεκμήρια, έκτακτοι φόροι, υψηλοί συντελεστές φορολόγησης) δεν συγκεντρώνουν τόσο υψηλά ποσοστά από μόνα τους και τελικά η επικράτηση της υπερβολικής φορολόγησης σε σχέση με τα

άλλα κριτήρια φοροδιαφυγής οφείλεται κυρίως στην άδικη φορολογική κλίμακα. Το γεγονός αυτό δείχνει πως η πλειοψηφία των επιχειρηματιών δείχνει αυξημένη κοινωνική συνείδηση, καθώς φαίνεται ότι δέχεται την αναγκαιότητα να πληρώνει ακόμα και αυξημένους φόρους όταν χρειάζεται, αρκεί όμως να υπάρχει η δυνατότητα πληρωμής και να μην επιβαρύνονται υπερβολικά τα σχετικά χαμηλά εισοδήματα μέσω αδικιών στην φορολογική κλίμακα.

Ως δεύτερο πιο σημαντικό υποκριτήριο κατατάσσεται η **εξαγορά-χρηματισμός («φακελάκι»)**, γεγονός που δείχνει ότι ατιμωρησία πολλών από τους φοροδιαφεύγοντες με χρήση τέτοιων μεθόδων βάζει σε πειρασμό και άλλους επιχειρηματίες να επιχειρήσουν να αποφύγουν τη φορολόγηση. Στην ίδια λογική και το τρίτο κατά σειρά υποκριτήριο, **οι ελαφριές ποινές και η μείωση των ποινών**, δείχνει ότι επιχειρηματίες πιστεύουν πως έτσι αυξάνεται η αίσθηση ατιμωρησίας ακόμα παραπάνω. Συνολικά η ατιμωρησία λειτουργεί με δύο τρόπους προτρεπτικά για τους επίδοξους φοροφυγάδες: μειώνει την αίσθηση του ρίσκου για την παράνομη ενέργεια που πρόκειται να κάνουν αλλά και αισθάνονται μειονεκτικά απέναντι σε εκείνους που ήδη φοροδιέφυγαν καθώς οι συγκεκριμένοι αποκόμισαν πρόσθετα οφέλη χωρίς να τιμωρηθούν ή και να στιγματιστούν επαρκώς.

Ως τέταρτο κατά σειρά υποκριτήριο κατατάσσεται το **μορφωτικό επίπεδο**, που εντάσσεται μέσα στο γενικότερο πλαίσιο της έλλειψης παιδείας. Όταν κάποιος έχει πολύ χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, είναι δυσκολότερο να συνειδητοποιήσει την αναγκαιότητα της συνεισφοράς κάθε ενός πολίτη για την ευημερία του κοινωνικού συνόλου. Έπομένως αρκετοί επιχειρηματίες βλέπουν την φορολόγησή τους ως επίθεση από το κράτος, ως προσπάθεια κάποιων άλλων να τους πάρουν αυτό που τους ανήκει. Κι έτσι, ενώ οι επιχειρηματίες με υψηλό μορφωτικό επίπεδο συνειδητοποιούν συνήθως την αναγκαιότητα να συνεισφέρουν, αλλά φοροδιαφεύγουν κυρίως γιατί έχουν αίσθηση αδικίας σε σχέση με άλλους που είτε δεν πληρώνουν είτε πληρώνουν λιγότερο σε σχέση με αυτό που μπορούν, εκείνοι με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο πολλές φορές δεν αισθάνονται καν την ευθύνη τους απέναντι στην κοινωνία. Έτσι έχουν ένα επιπλέον κίνητρο για φοροδιαφυγή.

Ως πέμπτο πιο σημαντικό υποκριτήριο οι ερωτώμενοι επιχειρηματίες κατατάσσουν την **κακή διαχείριση** εκ μέρους των κυβερνήσεων, που εντάσσεται στο πλαίσιο της αδιαφάνειας στη διαχείριση των δημοσίων εσόδων. Το παρελθόν κακής διαχείρισης είναι ιδιαίτερα μεγάλο στη χώρα μας, όποτε πολύ λίγοι εμπιστεύονται τους δημόσιους λειτουργούς στο πως θα αξιοποιήσουν το δημόσιο

χρήμα προς όφελος του συνόλου. Υπάρχει μια γενικευμένη αίσθηση ανικανότητας αλλά και ανεντιμότητας για τους κυβερνώντες, η οποία κάνει τους επιχειρηματίες και τους πολίτες πολύ πιο επιφυλακτικούς απέναντι στο δημόσιο. Πολλές φορές μάλιστα τους απογοητεύει σε βαθμό τέτοιο ώστε να δημιουργείται ένα επιπλέον σημαντικό κίνητρο για φοροδιαφυγή. Αν κάποιος πειστεί πως δίνει τα λεφτά του για μάταιο σκοπό, θα προσπαθήσει να το αποφύγει και μόνο ο κίνδυνος τιμωρίας θα μπορεί να τον κρατήσει στη νομιμότητα.

Από την άλλη, υπάρχουν τα υποκριτήρια εκείνα τα οποία παίζουν το λιγότερο σημαντικό ρόλο. Αυτά έχουν να κάνουν κυρίως με την πολυπλοκότητα της νομοθεσίας και με τομείς της έλλειψης παιδείας πέραν του μορφωτικού επιπέδου.

Συγκεκριμένα, ως λιγότερο σημαντικό υποκριτήριο από όλα κατατάσσεται η **άγνοια των ισχυρότων φορολογικών εγκυκλίων**. Είναι φανερό πως οι περισσότεροι θεωρούν πως η ελλιπής ενημέρωση δεν μπορεί να είναι σοβαρός λόγος για φοροδιαφυγή καθώς όλοι οι επιχειρηματίες οφείλουν να είναι καλά πληροφορημένοι για τις σημαντικές παραμέτρους της δουλειάς τους, μία από τις οποίες είναι η φορολογία. Ως αμέσως λιγότερα σημαντικά υποκριτήρια κατατάσσονται η **επιχειρηματική ηθική** και η **φορολογική συνείδηση**. Φαίνεται πως οι περισσότεροι επιχειρηματίες θεωρούν αυτά τα κριτήρια λιγότερο σημαντικά σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο στα πλαίσια του κριτηρίου της έλλειψης παιδείας. Στη συνέχεια ακολουθούν ο **μη απολογισμός διαχείρισης** και η **γραφειοκρατία**. Οι ερωτώμενοι κρίνουν πως ο μη απολογισμός διαχείρισης είναι λιγότερο σημαντικός σε σχέση με την κακή διαχείριση, η οποία είναι το βασικό πρόβλημα που οδηγεί στην έλλειψη εμπιστοσύνης των επιχειρηματιών και των πολιτών προς τον κρατικό μηχανισμό. Τέλος, η γραφειοκρατία περισσότερο λειτουργεί ως αντικίνητρο για την έναρξη νέων επιχειρήσεων παρά ως κίνητρο των ήδη δραστηριοποιούμενων επιχειρηματιών για να φοροδιαφύγουν.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην παρούσα εργασία ασχοληθήκαμε με την φοροδιαφυγή και την φοροαποφυγή. Η φοροδιαφυγή και η φοροαποφυγή είναι δύο από τις μεγαλύτερες πληγές για τα οικονομικά των κρατών σήμερα. Όλες οι χώρες προσπαθούν να περιορίσουν το φαινόμενο έτσι ώστε να μπορούν υπό καλύτερες προϋποθέσεις να αντιμετωπίσουν τα ελλείμματα και τα χρέη τους και να κρατούν τακτοποιημένα τα οικονομικά τους. Ειδικά μάλιστα στη σημερινή παγκοσμιοποιημένη οικονομία είναι αναγκαία η συνεργασία ανάμεσα στα κράτη. Στη χώρα μας το πρόβλημα της φοροδιαφυγής είναι ιδιαίτερα οξυμένο λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών που επικρατούν στο φορολογικό σύστημα και στη νοοτροπία μας γενικότερα.

Στην αρχή διερευνήθηκαν γενικά οι έννοιες της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής και έγινε μια μελέτη της σχέσης τους με την παραοικονομία. Ακολούθησε μια διερεύνηση της φορολογικής ηθικής και του ρόλου που παίζει στην φοροδιαφυγή και φάνηκε η ιδιαίτερη ώθηση που δίνουν σήμερα οι φορολογικοί παράδεισοι στην δυνατότητα άνθησης της φοροδιαφυγής από ισχυρά κεφάλαια σε διεθνές επίπεδο.

Στη συνέχεια παρουσιάστηκαν μέτρα αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής που είτε υιοθετήθηκαν πρόσφατα είτε πρόκειται να υιοθετηθούν το αμέσως επόμενο διάστημα από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Από τα μέτρα αυτά φαίνεται πως είναι απαραίτητη η διακρατική συνεργασία για να τελεσφορήσουν οι προσπάθειες καταπολέμησης του φαινομένου, ιδιαίτερα στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης όπου υπάρχουν πολύ στενοί δεσμοί ανάμεσα στις οικονομίες των κρατών και τα κεφάλαια κινούνται εντελώς ελεύθερα. Επίσης παρουσιάστηκαν οι φορολογικοί έλεγχοι που πραγματοποιούνται μέσα στην Ελλάδα για να χτυπηθεί η φοροδιαφυγή.

Ακολούθως παρουσιάστηκε η μεθοδολογία με την οποία αναλύουμε τα αποτελέσματα που προκύπτουν από τις απαντήσεις σε ερωτηματολογία στα οποία ερωτώνται οι επιχειρηματίες του νομού Ιωαννίνων για τα ποια κριτήρια και υποκριτήρια είναι πιο σημαντικά κατά τη γνώμη τους για την ανάπτυξη της φοροδιαφυγής. Στην μεθοδολογία ανάλυσης που επιλέχθηκε, την Αναλυτική Ιεραρχική Προσέγγιση, υπάρχουν διαφορετικά επίπεδα ιεραρχίας και επομένως τα αποτελέσματα κάθε κριτηρίου μπορούν να επιμεριστούν σε αποτελέσματα των

επιμέρους υποκριτηρίων που ανήκουν στο κατώτερο επίπεδο ιεραρχίας και συνδέονται άμεσα με το εν λόγω κριτήριο.

Με βάση λοιπόν αυτή την ανάλυση στο τέλος προέκυψε πως σύμφωνα με τη γνώμη των επιχειρηματιών του νομού Ιωαννίνων, πιο σημαντικά υποκριτήρια που ωθούν τους επιχειρηματίες σε φοροδιαφυγή είναι η **άδικη φορολογική κλίμακα**, η **εξαγορά- χρηματισμός («φακελάκι)**, οι **ελαφριές ποινές-μείωση της ποινής**, το **μορφωτικό επίπεδο** και η **κακή διαχείριση** των οικονομικών του κράτους εκ μέρους των κυβερνώντων. Από την άλλη, ως λιγότερο σημαντικά υποκριτήρια αξιολογήθηκαν η **άγνοια των ισχυόντων φορολογικών εγκυκλίων**, η **επιχειρηματική ηθική**, η **φορολογική συνείδηση**, ο **μη απολογισμός διαχείρισης** και η **γραφειοκρατία**.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- [1] Σταματάκης Εμμανουήλ, (2011), «Φοροδιαφυγή», πτυχιακή εργασία, Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Κρήτης, Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Τμήμα Λογιστικής, Ηράκλειο.
- [2] Τσάτσος Ν., Ινστιτούτο Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, «Παραοικονομία και Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- [3] Matsaganis M. and Flevotomou M., (2010), “Distributional Implications of tax evasion in Greece”, GreeSE Paper no 31, The Hellenic Observatory, London School of Economics and Political Science, London, p. 27-28.
- [4] Πασσάδης Σπυρίδων, (2013), «Μια εμπειρική προσέγγιση για το ρόλο της παραοικονομίας και της διαφθοράς στην Ελλάδα: Οι προοπτικές παραμονής της Ελλάδας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση», διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Θεσσαλονίκη.
- [5] Βασαρδάνη Μ., (2011), «Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα: μια γενική επισκόπηση», Οικονομικό Δελτίο της Τράπεζας της Ελλάδος, Ιούνιος, τεύχος 35.
- [6] Βαβούρας Ι.Σ., Μανωλάς Γ.Α., (2006), «Εισαγωγή στις μακροοικονομικές έννοιες», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- [7] Μανεσώτης Β., (1990), «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή: Μια πρώτη Διερεύνηση της Μεταξύ τους Σχέσης», στο Παραοικονομία, Ι. Βαβούρας (επιμ), Εκδόσεις Κριτική.
- [8] Παυλόπουλος Π., (1987), «Η Παραοικονομία στην Ελλάδα: Μια Πρώτη Ποσοτική οριοθέτηση», Ινστιτούτο Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, Αθήνα.
- [9] Υπουργείο Οικονομικών, (2011), Εθνικό επιχειρησιακό πρόγραμμα καταπολέμησης της φοροδιαφυγής 2011-2013 Πολίτες και πολιτεία μαζί.
- [10] Collins J. and Plumlee D., (1991), “The Taxpayer’s Labor and Reporting Decision: The Effect of Audit Schemes”, *The Accounting Review*, 66(3), pp. 559-576.
- [11] Νάστας Ε., (2007), « Το θεωρητικό πλαίσιο της διάκρισης ανάμεσα στη φοροδιαφυγή και στην παραοικονομία», *e-Περιοδικό Επιστήμης & Τεχνολογίας* τεύχος 1, τόμος 2, σελ. 65.

- [12] Torgler B., Schneider F., (2006), “What shapes Attitudes Towards Paying Taxes? Evidence from Multicultural European Countries”, *Working Paper Series, Berkeley Program in Law and Economics*, UC Berkeley.
- [13] Alm J., Jackson B and McKee M., (1992), “Estimating the determinants of taxpayer compliance with experimental data”, *National Tax Journal*.
- [14] Frey B., Feld L., (2002), “Deterrence and Morale in Taxation An Empirical Analysis”, CESifo Working Paper No 760 Category 1, Public Finance.
- [15] Γκουμπανιτσάς Γ., (2004), Ελληνική Ένωση Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου, *Οικονομική Ανάλυση του φαινομένου της φοροδιαφυγής*.
- [16] Παυλόπουλος Π. Γ., (2002), «Η Παραοικονομία στην Ελλάδα: Επανεξέταση», Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων.
- [17] Andreoni J., Erard B., Feinstein J., (1998), “Tax Compliance”, *Journal of Economic Literature*, pp. 818-860.
- [18] Alm J., (1999), “Tax Compliance and Administration”, στο *Handbook of Taxation* ed. W Bartley Hildreth και James A. Richardson, σελ. 741-768, Marcel Dekker, New York.
- [19] Posner E., (2000), “Law and Social Norms: The case of Tax Compliance”, *Virginia Law Review*.
- [20] Μπιτζένης Α., Βλάχος Β., (2011), Epsilon, Οι Ξένες Άμεσες Επενδύσεις από την Ελλάδα στην Νοτιοανατολική Ευρώπη.
- [21] Eriksson F., (2009), Tax Havens and Development, Report by the Independent Norwegian Commission on Capital Flight from Developing Countries.
- [22] http://www.star.gr/Pages/Oikonomia.aspx?art=242812&artTitle=pos_pigan_oi_el_enchoi_tou_sdoe_to_proto_eptamino_tou_2014.
- [22] Σιαμπιρη Ανθή, (2010), «Πολυκριτηριακές μέθοδοι αξιολόγησης», εργασία στο μάθημα Οργάνωση και Διοίκηση Επιχειρήσεων, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Σχολή Θετικών Επιστημών, Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης Ραδιοηλεκτρολογίας.
- [23] T.L. Saaty, (2008), “Relative Measurement and its Generalization in Decision Making: Why Pairwise Comparisons are Central in Mathematics for the Measurement of Intangible Factors – The Analytic Hierarchy/Network Process”, *Rev. R. Acad. Cien. Serie A. Mat.*, Vol. 102 (2), pp. 251–318.
- [24] T.L.Saaty and E.H. Forman, (1992), “The Hierarchon: A dictionary of Hierarchies”, Pittsburgh, Pennsylvania: RWS Publications.

- [25] T.L. Saaty, (1999), "Decision Making for Leaders: The Analytic Hierarchy Process for Decisions in a Complex World", Pittsburgh, Pennsylvania: RWS Publications.
- [26] N. Bhushan and R. Kanwal, (2004), "Strategic Decision Making: Applying the Analytic Hierarchy Process", USA: Springer - Verlag London Ltd.
- [27] J. McCaffrey, (2005), "Test Run: The Analytic Hierarchy Process", USA: MSDN Magazine.
- [28] M. Berrittella, A. Certa, M. Enea, P. Zito, (2007), "An Analytic Hierarchy Process for the Evaluation of Transport Policies to Reduce Climate Change Impacts", Milano: Fondazione Eni Enrico Mattei, 2007.
- [29] J. McCaffrey, (2005), "Test Run: The Analytic Hierarchy Process", USA: MSDN Magazine.
- [30] J.R. Grandzol, (2005), "Improving the Faculty Selection Process in Higher Education: A Case for the Analytic Hierarchy Process", IR Applications, Vol. 6, 2005.
- [31] W. Atthirawong and B. McCarthy, (2002), "An Application of the Analytical Hierarchy Process to International Location Decision - Making".
- [32] P.K. Dey, (2003), "Analytic Hierarchy Process Analyzes Risk of Operating Cross-Country Petroleum Pipelines in India", Natural Hazards Rev, Volume 4 (4), pp. 213-221.
- [33] J.E de Steiguer, J. Duberstein, V. Lopes, (2003) "The Analytic Hierarchy Process as a Means for Integrated Watershed Management", School of Renewable Natural Resources, University of Arizona.
- [34] C.D. Larson, E.H. Forman, (2007), "Application of the Analytic Hierarchy Process to Select Project Scope for Video logging and Pavement Condition Data Collection", [Journal of the Transportation Research Board](#), Issue No. 1190, pp 40-47.
- [35] B.C. Lippert and S.F. Weber. (1995), "HIST 1.0: Decision Support Software for Rating Buildings by Historic Significance", USA, National Institute of Standards and Technology Gaithersburg.
- [36] <http://www.imegsevee.gr>.